

Η απειλή της αδήλωτης εργασίας

Στην Ελλάδα του 2013, με όλες τις διαρθρωτικές αλλαγές που προχωρούν υπό πίεση –της Τρόικας, της πραγματικότητας, της ίδιας της συνειδητοποίησης της κοινής γνώμης που προχωρεί– δεν παύει να υπάρχει μια σειρά από αδύνατα σημεία. Σωστότερα: από τις σύγχρονες Επτά Πληγές του Φαραώ. Αδήλωτη εργασία – Φοροδιαφυγή – Γραφειοκρατία – Πελαταιακό/κομματικό σύστημα – Δημογραφικό – Ανεργία των νέων – Ανομία/πολιτονομία.

Ξεκινώντας σήμερα από την αδήλωτη εργασία –που η επικαιρότητα την έφερε σε πρώτη γραμμή– παρουσιάζουμε τη σημερινή κατάσταση σε αυτά τα μέτωπα: το να βλέπουμε τα πράγματα κατάματα δεν είναι μόνο πολιτικά αναγκαίο, είναι και ο καλύτερος τρόπος να χτιστεί το μέλλον.

Φαινόμενα όπως της φράουλας στη Μανωλάδα ανεβάζουν κάθε τόσο με θεαματικό τρόπο στο προσκήνιο μια γνωστή και ανυποχώρητη πραγματικότητα: την αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα της κρίσης. Με πιο επικοινωνιακό τρόπο, το ίδιο φαινόμενο επισημάνθηκε μέσα από την πρωτοβουλία του Προέδρου της Τράπεζας Πειραιώς, Μιχ. Σάλλα, να δηλώσει ότι εφεξής εταιρείες με ανασφάλιστους εργαζόμενους θα αποκλείονταν a priori από τη δανειο-δότηση.

Το φαινόμενο της αδήλωτης – μαύρης, γκρίζας ή όπως αλλιώς αποκαλείται – εργασίας είναι πολύ ευρύτερο, πολύ μονιμότερο. Ασφαλώς υπάρχει πολύ γενικότερα, πολύ ευρύτερα από τις πιο ακραίες εκδοχές του. Όμως η κρίση των τελευταίων χρόνων το έχει διευρύνει – σε σημείο το Σώμα

Επιθεώρησης Εργασίας να εκτιμά ότι το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας ανήλθε, το 2011 ήδη, στο 30% του συνόλου της οικονομίας. Ενώ και τα στοιχεία παθολογίας του δεν παύουν να επιδεινώνονται. Εδώ, ως επιτραπεί μια παρατήρηση: είναι ωραίο να περιγράψουμε την αδήλωτη εργασία ως πρόβλημα ως μάστιγα κ.λπ. Όμως θέλει και μια σοβαρότητα το θέμα: διότι στη δύσκολη σημερινή πραγματικότητα, η αδήλωτη εργασία... είναι εργασία! Δίνει εισόδημα. Δίνει διέξοδο...

Η δημόσια συζήτηση για την αδήλωτη εργασία, όταν και στο μέτρο που γίνεται, συνήθως αποκτά έντονο καταγγελτικό/πολιτικό χαρακτήρα, που – αν κάτι – συσκοτίζει το πραγματικό περιεχόμενο του φαινομένου. Τα αρνητικά στοιχεία είναι πρό-

δηλα: κακοί όροι αμοιβής όσων βρίσκονται απασχολούμενοι μ' αυτές τις συνθήκες – ακραία εργασιακή ανασφάλεια – μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών (και συνεπώς αδυνάτισμα των Ασφαλιστικών Ταμείων) – σταδιακή αποδυνάμωση της ασφαλιστικής κάλυψης. Στα στοιχεία αυτά, που συνήθως ανεβαίνουν στην επιφάνεια, θα 'πρεπε – όσο κι αν συνήθως δεν γίνεται – να προσθέσει κανείς άλλα δύο: την αποδυνάμωση της οργάνωσης των ίδιων των επιχειρήσεων που στηρίζονται σε εργατικό δυναμικό με τέτοιες συνθήκες και την έκθεση των ίδιων επιχειρήσεων στον κίνδυνο κυρώσεων από τους (σπάνιους, αμφίβολης αποτελεσματικότητας, αλλά υπαρκτούς) ελέγχους. Κι εδώ, η περίπτωση της Μανωλάδας κάτι δείχνει: η έκρηξη του φαινομένου «πάγωσε» λόγω των εκ των υστέρων επιμελών ελέγχων όλη την παραγωγική διαδικασία στην περιοχή...

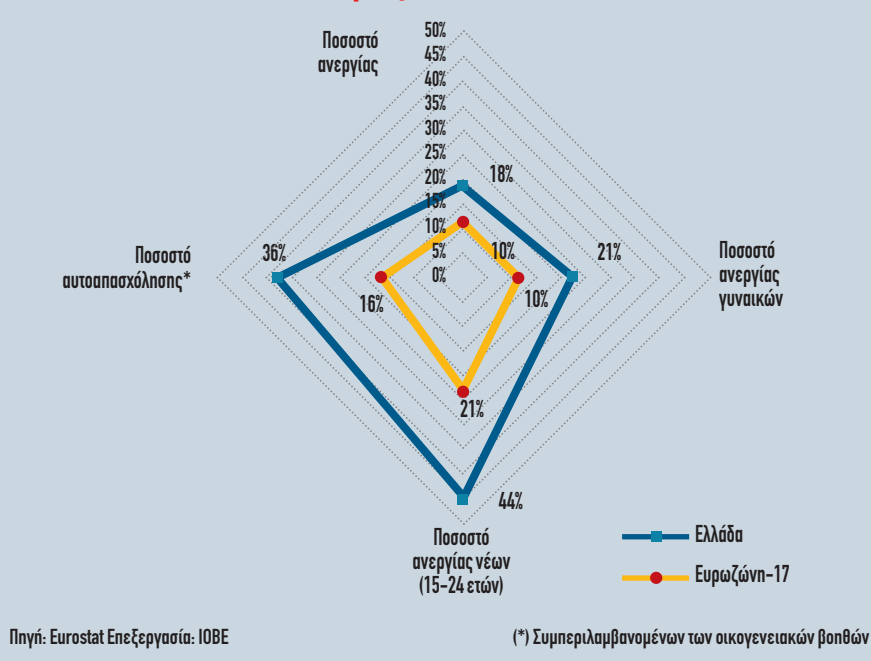
Η αδήλωτη εργασία στον φακό του IOBE

Τον Δεκέμβριο του 2012 – δηλαδή σε «ανύποπτο χρόνο», αλλά με τα φαινόμενα κατάρρευσης της αγοράς εργασίας να έχουν προχωρήσει πολύ: η συνολική ανεργία άνω του 26% , η ανεργία των νέων σχεδόν στο 60% - το IOBE δημοσιοποίησε μια σύντομη, αλλά συνεκτική έρευνά του που αφορά στην «Έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της». Η έρευνα αυτή έχει το ενδιαφέρον πλεονέκτημα να είναι μεν διεξοδική, να αναδεικνύει και να επεξηγεί τις ρίζες του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας, αλλά συνάμα να παραμένει και ψύχραιμη. Αυτό το θετικό χαρακτηριστικό της, βέβαια, αποδυνάμωσε την ελκυστικότητά της στην ευρύτερη/δημοσιογραφική δημοσιότητα...

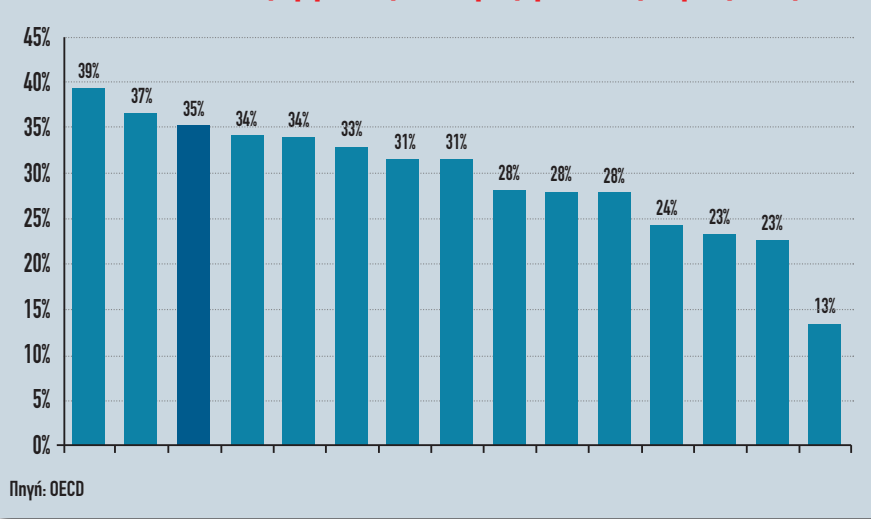
Το στοιχείο της ψύχραιμης παρουσίασης είναι φανερό ήδη από την πρώτη εισαγωγική/συμπερασματική τοποθέτηση του IOBE: «Στην Ελλάδα καταγράφεται η ανάπτυξη μιας δευτερεύουσας αγοράς εργασίας, με χαρακτηριστικά αντίστοιχα της επίσημης, στην οποία είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο το φαινόμενο της αδήλωτης απασχόλησης». Και ακόμη: «Οι εργασιακές σχέσεις [σε αυτές τις μορφές απασχόλησης] αποσκοπούν στον πιο άμεσο έλεγχο της παραγωγής και των όρων αμοιβής τους». Σε αντίθεση με τη διαπίστωση περί αδήλωτης εργασίας στο 30% του συνόλου της οικονομίας – κατά το ΣΕΕ – που «κατέστησε τα πρωτοσέλιδα», η διπλή αυτή διαπίστωση του IOBE, μεταφραζόμενη, λέει κάτι το ιδιαίτερα σημαντικό:

• Πρώτον, η «δευτερεύουσα» αυτή αγορά εργασίας είναι απόλυτα παραλληλισμένη με

Διάγραμμα 1 Χαρακτηριστικά αγοράς εργασίας, Ελλάδα και Ευρωζώνη-17, 2011

Διάγραμμα 2 Μη μισθολογικό κόστος ως ποσοστό του συνολικού κόστους εργασίας σε χώρες-μέλη της ευρωζώνης, 2011

την «επίσημη». Ήταν από παλιά μια πραγματικότητα, που συνεχίζει, αλλά απλώς τώρα εντείνεται. Είναι μια πλήρως ενταγμένη στην οικονομική λειτουργία πραγματικότητα – μόνο που αυτό «δεν πρέπει να λέγεται» (πλην για να καταγγέλλεται ή πάλι για να τρομάξει όταν φθάνει στις ακραίες εκδοχές εκμετάλλευσης, όπως στην περίπτωση Μανωλάδας).

• Δεύτερον, ο στόχος αυτής της αγοράς εργασίας είναι ο «πιο άμεσος έλεγχος της παραγωγής και των όρων αμοιβής». Εδώ, η

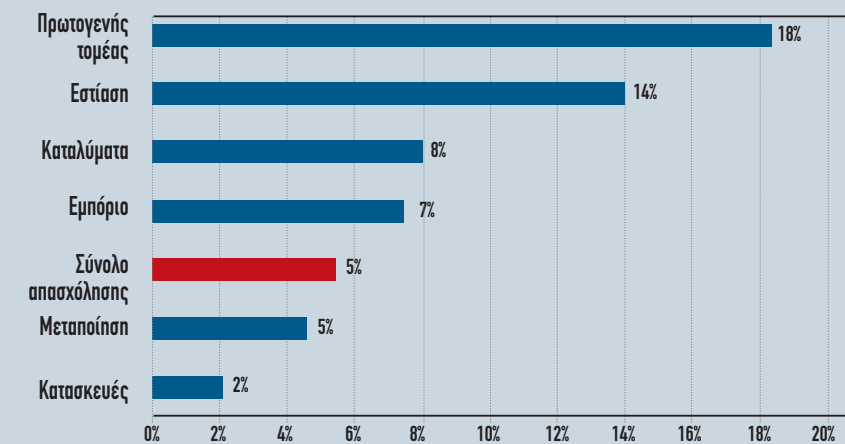
ανάγκη για μετάφραση είναι ακόμη μεγαλύτερη! Υπό τις συνθήκες ακραίες κρίσης, πάντως στις οριακές ή υπο-οριακές επιχειρήσεις, άμα το κόστος λειτουργίας δεν προσαρμοσθεί στις (συνεχώς επιδεινούμενες) συνθήκες ζήτησης, διακύμανσης της παραγωγής κ.ο.κ. η διακοπή της λειτουργίας έρχεται πιο κοντά.

Η διακοπή, όμως, της λειτουργίας της επιχείρησης σημαίνει ό,τι σημαίνει για τον επιχειρηματία – σημαίνει, όμως, και την πλήρη ανεργία για τον εργαζόμενο. Αυτό

Επτά πληγές

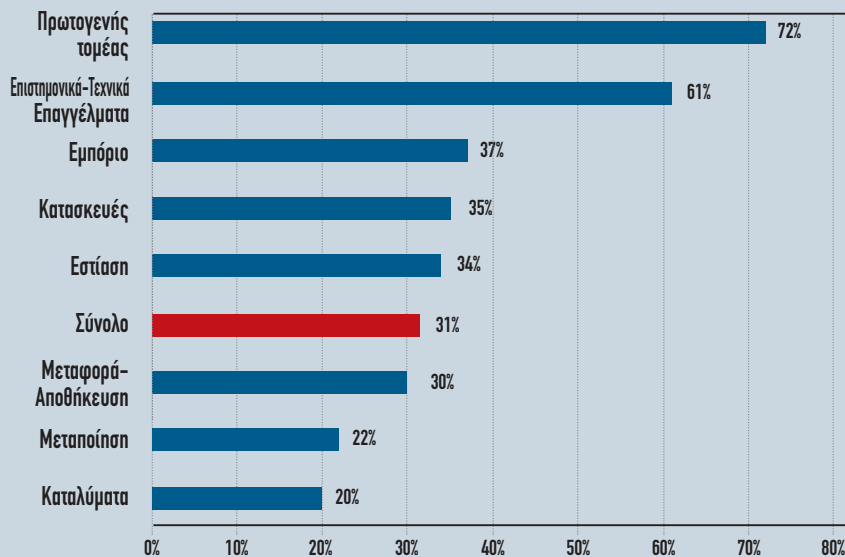
Μέρος πρώτο

Διάγραμμα 3 Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας με το μεγαλύτερο ποσοστό βοηθών οικογενειακής επιχείρησης στη συνολική απασχόληση, 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Eurostat Επεξεργασία: IOBE

Διάγραμμα 4 Αυτοαπασχολούμενοι ως προς το σύνολο των απασχολούμενων σε κύριους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού Επεξεργασία: IOBE

οδηγεί στη de facto επισήμοποίηση της αδήλωτης εργασίας.

• Υπάρχει και η τρίτη διάσταση, την οποία βέβαια μόνον υπαινετικά θα μπορούσε να αναφέρει το IOBE. Ήδη ο εργαζόμενος, με το φάσμα των υψηλών ασφαλιστικών εισφορών κ.ο.κ., έχει «συμφέρον» (ή θεωρεί ότι έχει συμφέρον) να παραμένει στην αδήλωτη απασχόληση. Συνταξιούχοι, διπλο-απασχολούμενοι, εισπράττοντες το επίδομα ανεργίας δεν «επιτρέπεται» να περνούν στην επίσημη αγορά εργασίας...

Πώς η Ελλάδα είναι «διαφορετική»

Άμα, τώρα, προχωρήσει κανείς στις αιτίες που εξηγούν την άνθηση της αδήλωτης εργασίας στην ελληνική πραγματικότητα, βλέπει το IOBE να επισημαίνει – πέρα από την αυτονόητη αιτία, την αύξηση της ανεργίας τα τελευταία χρόνια – παράγοντες όπως η συγκριτικά ακόμη πιο εκτεταμένη ανεργία των γυναικών και των νέων (που καθίστανται πολύ πιο εύλωτοι, ως πληθυσμοί...), αλλά και η τάση της Ελλάδας να έχει ψηλή συμμετοχή αυτοαπασχολούμενων, καθώς και «οικογενειακών βοηθών» στις μικρές μονάδες.

Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 1, η ελληνική αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από πολύ ευρύτερες αδυναμίες σε σχέση με εκείνη της Ευρωζώνης.

Την ίδια στιγμή, όμως, το συνολικό μη-μισθολογικό κόστος στην Ελλάδα είναι ζαλιστικά υψηλότερο απ' ό,τι στην υπόλοιπη Ευρώπη (Διάγραμμα 2), πράγμα που λειτουργεί σαν κίνητρο – όπως και εισαγωγικά επισημάναμε – για να θεωρείται και από τους εργαζόμενους τους ίδιους, αλλά και από τις επιχειρήσεις «λογική» η αποφυγή της επίσημης απασχόλησης. Μόνον η Γαλλία και η Αυστρία εμφανίζουν υψηλότερο μη-μισθολογικό κόστος: είναι παράλογο χώρες όπως η Γερμανία ή το Βέλγιο ή η Ολλανδία να... βρίσκονται πιο πίσω από την Ελλάδα σ' αυτόν το δείκτη.

Ακόμη, αν σταθεί κανείς στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας με υψηλό ποσοστό «βοηθών οικογενειακής επιχείρησης» στο σύνολο της εκεί απασχόλησης (Διά-

Το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας εκτιμά ότι το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας ανήλθε, το 2011 ήδη, στο 30% του συνόλου της οικονομίας. Ενώ και τα στοιχεία παθολογίας του δεν παύουν να επιδεινώνονται

γραμμα 3), βλέπει ότι η γεωργία/πρωτογενής παραγωγή, η εστίαση, τα ξενοδοχεία/τα καταλύματα βρίσκονται στις πρώτες θέσεις. Επαληθεύεται, δηλαδή, η εμπειρική παρατήρηση ότι σ' αυτό του είδους δραστηριότητες συγκεντρώνεται το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας. Άμα, τώρα, προσθέσει σ' αυτό το φαινόμενο και την έκταση της αυτοαπασχόλησης σε τομείς όπως τα «επιστημονικά-τεχνικά επαγγέλματα» (δικηγόροι, λογιστές, αρχιτέκτονες, σύμβουλοι) ή το εμπόριο και τις κατασκευές (Διάγραμμα 4), διαπιστώνει ότι η ενδημικότητα του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας έχει αληθινά βαθιές ρίζες στην ελληνική περίπτωση. Συμπέρασμα: η νηφάλια προσέγγιση της μελέτης του IOBE ενισχύει την αίσθηση ότι το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας καλό θα ήταν να μην προσεγγίζεται υπό την καταγγελτική/εντυπωσιοθηριακή πλευρά του. Έχει πολύ δρόμο για να αρχίσει, καν, να αντιμετωπίζεται. ■

Το πελατειακό-κομματικό σύστημα

Σε κάθε χώρα, η ονομασία των κεντρικών πλατειών της πρωτεύουσάς της υποδηλώνει βασικά στοιχεία της ταυτότητάς της: η Place de la Bastille και η Concorde στο Παρίσι, η Trafalgar Square στο Λονδίνο... Στην Αθήνα, ασφαλώς το Σύνταγμα παραπέμπει στην εξεγερτικότητα του Μακρυγιάννη, αλλά και στην αναζήτηση θεσμικής λύσης στα αδιέξοδα, η Ομόνοια (αρχικά Πλατεία Ανακτόρων, ύστερα Πλατεία Όθωνος) πήγε να εκφράσει ένα ιδεώδες ειρήνευσης και καταλαγιάσματος των παθών. Όμως, σε καμιά χώρα, σε καμιά πρωτεύουσα δεν θα βρει κανείς – όσο κι αν ψάξει – το αντίστοιχο της Πλατείας Κλαυθμώνος (υπήρξε παλιότερα Πλατεία των Κήπων του Παλατιού (επί Όθωνος), Πλατεία Νομοσηματοκοπέιου, Πλατεία 25ης Μαρτίου· ενώ το 1979 πήγε να μετονομασθεί σε Πλατεία Εθνικής Συμφιλίωσης (με βάση το γλυπτό που στήθηκε προκειμένου να οβήσουν οι μνήμες του Εμφυλίου), αλλά το «Κλαυθμώνος» δεν έφυγε, από το 1878 που της δόθηκε η ονομασία. Γιατί; Διότι η μνήμη του πώς μαζεύονταν εκεί – μπροστά στο Υπουργείο Οικονομικών του 19ου αιώνα – οι απολυμένοι δημόσιοι υπάλληλοι, μετά από κάθε εκλογική αναμέτρηση, να διαμαρτυρηθούν (να κλαίνε και να οδύρονται: αυτός είναι ο «κλαυθμός») για την απομάκρυνσή τους από την εκάστοτε Κυβέρνηση, προκειμένου αυτή να διορίσει τους δικούς της επαδούς, αποδείχθηκε ισχυρότερη απ' οτιδήποτε άλλο. Εκείνο που συμβολίζει αυτή η ιστορική μνήμη είναι το πόσο σύμφυτο με την πορεία του ελεύθερου Ελληνικού Κράτους είναι το φαινόμενο του πελατειακού/κομματικού κράτους, της κομματοκρατίας.

Και η μεν θεσμική διέξοδος στο φαινόμενο εκείνης της εποχής μπορεί να (θεωρήθηκε ότι) δόθηκε με τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, όπως αυτή καθιερώθηκε με το Σύνταγμα του 1911 – πιο σύγχρονα, δε, με την καθέρωση της πρόσβασης στο Δημόσιο μέσα από τις διαδικασίες του ΑΣΕΠ, όπως διαμορφώθηκαν το 1994 με το νόμο Πεπονή. Όμως, το φαινόμενο της διαχείρισης του Κράτους – πολύ ευρύτερα: της οικονομίας ή και ακόμη ευρύτερα: του κοινωνικού, του πολιτικού, του πολιτισμικού – μέσα από τους μηχανισμούς και με βάση τις προτεραιότητες των κομματικών σχηματισμών είναι κάτι που πάει πολύ βαθύτερα.

Πώς η κομματοκρατία αναπτύχθηκε...

Η αποκήρυξη του κομματικού κράτους, της σχέσης πελατείας-πατρωνείας επανέρχεται σταθερά στο πολιτικό λόγο – πάντως από την εποχή του Ελευθερίου Βενιζέλου, αν όχι από εκείνη του Χαρίλαου Τρικούπη. Όμως, από τότε η ίδια αυτή πελατειακή λογική ενσωματώθηκε στα αντανακλαστικά της κοινωνίας. Ο πολιτικός υπόσχεται διορισμούς, συντάξεις, «έργα», συμβάσεις, ρυθμίσεις, πρόσβαση στα νοσοκομεία – με μια λέξη: λύσεις στα προβλήματα του συγκεκριμένου πολίτη. Ο πολίτης ανταλλάσσει μ' αυτά (ή: με την προσδοκία τους!) την ψήφο του. Βέβαια, τις τελευταίες δεκαετίες, τα μεταπολεμικά χρόνια και εντελώς ιδιαίτερα τα χρόνια της Μεταπολίτευσης, άλλαξε κυριολεκτικά η κλίμακα του προβλήματος. Από φαινόμενο σχεδόν διαπροσωπικό – με κύρια έκφραση μια πρόσληψη στο Δημόσιο, τη «διευθέτηση» μιας πολεοδομικής ή αγορανομικής εκκρεμότητας, τη «διευ-

κόλυνση» μιας αδειοδότησης – προσέλαβε σταδιακά διαστάσεις συστημικές. Αρκεί να δει κανείς τη διαχείριση των συνεταιρισμών ή των οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ύπαιθρο, να προσεγγίσει τον τρόπο στελέχωσης, αλλά και την λειτουργία των ΔΕΚΟ, πέρα και πάνω από του κυρίως Δημοσίου. Να αναζητήσει την πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα ή, πάλι, την κατανομή των κονδυλίων των διαδοχικών Κοινοτικών Προγραμμάτων (από τα ΜΟΠ/Ολοκληρωμένα Μεσογειακά Προγράμματα και τα πακέτα Ντελόρ μέχρι, εντελώς πρόσφατα, στο ΕΣΠΑ). Να παρακολουθήσει την υπηρεσιακή εξέλιξη των στελεχών του στενού και του ευρύτερου δημοσίου τομέα (που τραγικά συχνά θυμίζει τη λειτουργία της νομενκλατούρας χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού). Να δει την πορεία των συνδικαλιστικών οργανώσεων ή, ακόμη-ακόμη, και των φοιτητικών νεολαιών (και την ολίσθηση απ' εκεί στις πολιτικές διοικητικές διαδικασίες).

... και πώς η εναντίωση σ' αυτήν δεν οδήγησε πουθενά

Όσο η γενίκευση του πελατειακού συστήματος εντεινόταν, τόσο και η καταδίκη του ξεκίνησε να γίνεται κεντρικό στοιχείο και της δημόσιας συζήτησης – με την καταγγελία από τα Μέσα Ενημέρωσης να αποτελεί μόνιμα επανερχόμενο και εντεινόμενο μοτίβο –, αλλά και του κεντρικού πολιτικού λόγου – τουλάχιστον όσο οι διάφοροι πολιτικοί σχηματισμοί βρίσκονται, κάθε φορά, στην αντιπολίτευση. Ακόμη και ευρηματικές εκφράσεις, όπως του «γρηγορόσημου», διασυνδέθηκαν με την πρακτική της κομματοκρατίας. Το μαύρο πολιτικό χρήμα, πάλι, ή και η κυ-

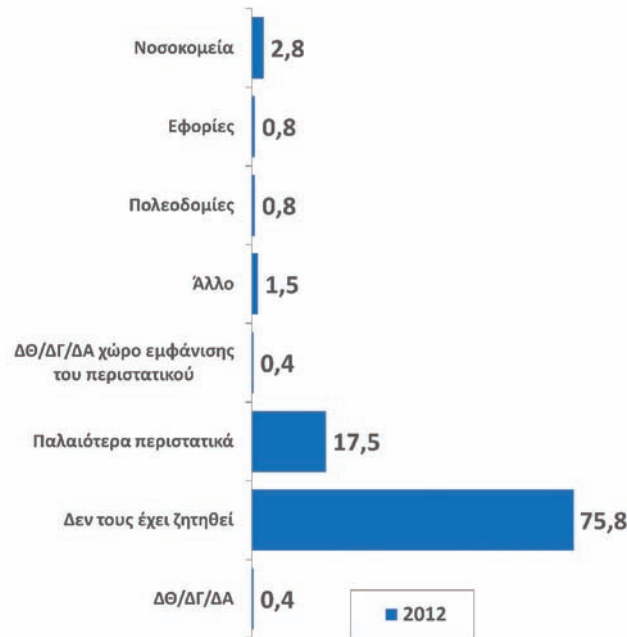
Υπηρεσία περιστατικού διαφθοράς στο δημόσιο τομέα, 2012

Ποσοστό % επί του συνόλου

Μήπως θυμάστε σε ποια υπηρεσία συνέβη αυτό:

(αυθόρμητες απαντήσεις)

Αναγωγή στο σύνολο του δείγματος

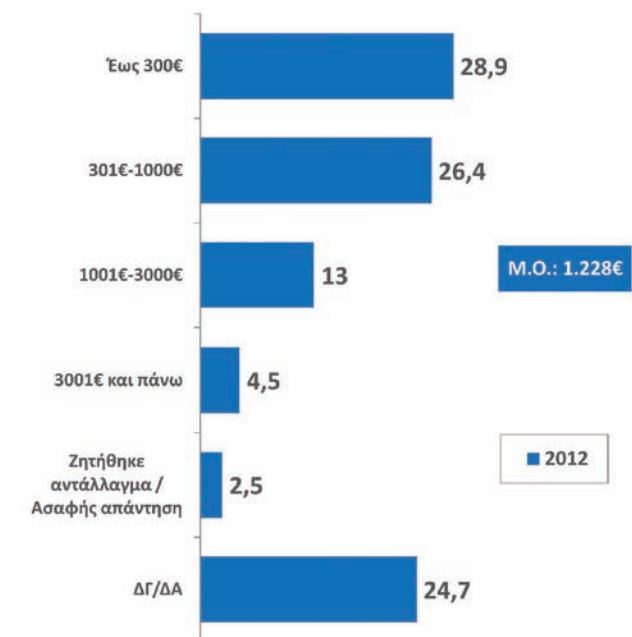
Πηγή: Διεθνής Διαφάνεια Ελλάδος, Public Issue

Χρηματικά ποσά που ζητήθηκαν σε περιστατικά διαφθοράς στο δημόσιο τομέα, 2012

Για να τακτοποιηθεί η υπόθεση που αναφέρατε, περίπου πόσα χρήματα σας ζήτησαν, εκτός από το νόμιμο; (αυθόρμητες απαντήσεις)

Βάση: Απαντούν μόνο όσοι τους έχουν ζητηθεί χρήματα,

εκτός από το νόμιμο, για να προχωρήσει πιο γρήγορα, ή να τακτοποιηθεί μια υπόθεσή τους, τον τελευταίο χρόνο

Πηγή: Διεθνής Διαφάνεια Ελλάδος, Public Issue

ρίως «διαπλοκή», δηλαδή η εγκαθίδρυση δεσμών ανάμεσα στην κρατικοδίαιτη επιχειρηματικότητα και την κεντρική (ή και τοπική...) πολιτική, περνάει μέσα από την χρηματοδοτική στήριξη κομμάτων και πολιτικών προσώπων. Απλώς, για λόγους ρεαλισμού (=κυνισμού) και αποτελεσματικότητας, το ενισχυόμενο κόμμα (= «οι δικοί μας») είναι εκείνοι που θεωρείται ότι θα βρεθούν, στην επόμενη στροφή, «στα πράγματα». Αυτό, με τη σειρά του και με δεδομένο το κόστος της πολιτικής, αντιστρέφει το δίπολο πάτρωνας-πελάτης: το κόμμα, ο πολιτικός γίνεται πελάτης ενός κεντρικού πάτρωνα και, στη, συνέχεια «πουλάει» πατρωνεία προς το κοινωνικό σύνολο.

Σε περιόδους όπως εκείνη του Εκσυγχρονισμού (τέλη της δεκαετίας του '90, αρχές της δεκαετίας του 2000), η ρητορική εναντίον της πελατειακής πρακτικής κατέλαβε κεντρική θέση στον κυβερνητικό λόγο. Στη συνέχεια, δε, τόσο η προσδοκία/υπόσχεση επανίδρυσης του κράτους – στα μέσα της δεκαετίας του 2000 –, όσο και οι μηχανισμοί διαφάνειας της επόμενης φάσης – το ορεγγον και η διανγεία – διαμορφώθηκαν εξ αρχής ως απάντηση/απόκρουση των πρακτικών, οι οποίες είχαν εγκαθι-

δρυθεί και για τη νοσηρότητα των οποίων όλοι συμφωνούσαν. Φραστικά.

Έγινε η συνολική αυτή λειτουργία φαινόμενο μιας κοινωνίας που βρισκόταν σε ανάπτυξη, μαζί με τις δυσλειτουργίες που αυτή ενσωμάτωσε. Μιας κοινωνίας που – διακηρυκτικά εναντιωνόμενη όσο και το πολιτικό σύστημα – βολεύεται στην πράξη με τις κομματικές παρεμβάσεις στη διαχείριση των δημοσίων πραγμάτων από τους πολιτικούς. Και, σταθερά, τους ψηφίζει...

Αυτή η κατάσταση έδειξε να κλονίζεται με τα αποτελέσματα των δίδυμων εκλογών Μαΐου-Ιουνίου του 2012, καθώς από τα δυο βασικά κόμματα της Μεταπολίτευσης – ΠΑΣΟΚ και ΝΔ – το μεν πρώτο κυριολεκτικά έλιωσε (ήταν, δε, εκείνο που πιο ουστηματικά είχε επιδοθεί στην πελατειακή λογική, «ανοίγοντάς» την κοινωνικά...), ενώ το δεύτερο βγήκε τραυματισμένο, πάντως σαφώς μη-αυτοδύναμο (αυτός ο χώρος είχε την πιο «παράδοσιακή» προσέγγιση στην κοτζαμπάσικη λογική πελατειακής πρακτικής). Όμως, η ανάγκη διακυβέρνησης που έφερε τη συγκυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ δεν άργησε να δώσει τη δική της λογική διαμοιρασμένης κομματοκρατίας: η διαβόη-

τη ρύθμιση 4-2-1, με βάση την οποία οι εταίροι της Τρικομματικής κατένειμαν τις «καλές θέσεις» στον δημόσιο τομέα αποτελεί κεκτημένο της νέας εποχής, στην οποία τόσα θετικά προς στιγμινή πήγαν να στηριχθούν. (Άλλωστε, στην αμέσως προηγούμενη Κυβέρνηση «Εθνικής Ανάγκης» ΠΑΣΟΚ-ΝΔ-ΛΑΟΣ είχαμε δει π.χ. σε έναν κατεξοχήν λειτουργικό μηχανισμό, το ΤΑΙΠΕΔ, τις λειτουργίες να παγώνουν, ομολογημένα, επειδή το μέλος του διορισμένο – επισήμως! – από τον μικρότερο έταίρο, θεωρούσε σκόπιμο ένα απόλυτο standstill ενόσω υπήρχαν στον ορίζοντα εκλογές...).

Όταν, δε, τα πράγματα έφθασαν στην υψηλού προφίλ υπόθεση της διάλυσης της ΕΡΤ, η ήδη βαρύτερη σε συνέπειες και παρενέργειες αυτή κίνηση επιβαρύνθηκε εξαιρετικά με τη διάσταση πελατειακής ένταξης του ιδιαίτερου αυτού κομματιού της κοινωνίας, που αποτελεί η δημοσιογραφική οικογένεια: η αναδημιουργία/αναδιάρθρωση της ΕΡΤ ως ΝΕΡΙΤ ή ως οτιδήποτε άλλο υπό συνθήκες 4-2-1 υποσχεται «εξυγίανση» που μόνο νοσηρότητα νέας εκδοχής μπορεί να φέρει. Εξ όνυχος τον λέοντα!

Όταν ο νόμος γίνεται θηλιά...

Το τρίπτυχο «πολυνομία – κακονομία – ανομία»: Πώς προέκυψε και πού οδηγεί

Αν η ποιότητα του Κράτους Δικαίου και, εν τέλει, της δημοκρατίας κρινόταν από τη νομοθετική παραγωγή, από το πλήθος των νόμων (και διαταγμάτων, και αποφάσεων, και κοινών υπουργικών αποφάσεων, και εγκυκλίων – προπαντός εγκυκλίων που στην πράξη κατισχύουν των νόμων ή και των συνταγματικών ακόμη διατάξεων!) ή, πάλι, από τη συχνότητα των νομοθετικών παρεμβάσεων, τότε η Ελλάδα του 21ου αιώνα θα αποτελούσε πρότυπο χώρας, ζηλευτό. Όλοι γνωρίζουμε ότι συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο: πρόκειται για μια χώρα όπου η ασφάλεια του Δικαίου έχει αληθινά εκλείψει. Για μια χώρα όπου ο πολίτης γνωρίζει ότι, κάθε στιγμή, «μπορεί να σε τυλίξουν σε μια κόλλα χαρτί». Για μια χώρα όπου η έννοια «επενδυτική πρωτοβουλία» ηχεί σαν κακόγουστο ανέκδοτο (και τούτο παρά τις διαδοχικές γενεές fast-track πρωτοβουλιών). Για μια χώρα όπου οι «διευκολυντικές επαφές» και το «γρηγορόσημο» έχουν εγκατασταθεί στην κοινή συνείδηση, με βάθρο ακριβώς το βολικό νομοθετικό χάος.

Η διάγνωση είναι γνωστή, έρχεται από πολύ παλιά – τουλάχιστον από τη δεκαετία του '90. Τελευταία, όμως, έχει πυκνώσει (η διάγνωση, φανταστείτε το φαινόμενο!) τόσο, ώστε κεντρικός εισηγητής σε ημερίδα της Κίνησης Πολιτών, το 2011, μετρούσε 20 τουλάχιστον δημόσιες διοργανώσεις/συζητήσεις/συνέδρια/στρογγυλά τραπέζια επί του θέματος σε μια 10ετία. Όσο έχουν πυκνώσει και οι εκκλήσεις, σε διάφορους τόπους, για αντιμετώπιση του φαινομένου με κινήσεις κωδικοποίησης, με απλούστευση

και με συστηματοποίηση της νομοθέτησης. Από τον Ιούλιο του 2006, όπου ο τότε Πρωθυπουργός, Κώστας Καραμανλής, απεύθυνε σοβαροφανέστατο έγγραφο με θέμα «Νομοθετική πολιτική και αξιολόγηση Ποιότητας και αποτελεσματικότητας νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων» (Προς όλους τους Υπουργούς και Υφυπουργούς, τον Γενικό Γραμματέα της Κυβέρνησης, όλους τους ΓΓ Υπουργείων και τους ΓΓ Γενικών Γραμματειακών Υπουργείων, όλους τους ΓΓ Περιφερειών – ο Βυζαντινός Αυτοκράτωρ θα χλόμαζε από τη ζήλια του με τέτοια λίστα διανομής των εντολών του!) μέχρι τον Μάρτιο ή Απρίλιο του 2012, όπου στάλθηκε στο ΦΕΚ επί Λουκά Παπαδήμου Νόμος με τίτλο «Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης», στην Ελλάδα τα είδαμε όλα: Όμως... εξορθολογισμό στη νομοθέτηση, με τίποτε.

Τι λέει η διάγνωση; Ότι υπάρχει εξαιρετικά μεγάλος αριθμός αντίστοιχα λεπτομερειακών νομοθετικών ρυθμίσεων. Ότι στο σώμα της νομοθεσίας, που γιγαντώνεται κάθε χρόνο, «φωλιάζουν» διάσπαρτες ρυθμίσεις οι οποίες αφορούν στην ίδια θεματική ενότητα. Ότι έχει διογκωθεί, και δεν παύει να διογκώνεται, η έκδοση διαταγμάτων και αποφάσεων, δηλαδή ρυθμίσεων εξειδίκευσης του βασικού νομοθετικού κειμένου – που, με τη σειρά τους, πνίγουν το Συμβούλιο Επικρατείας στη λειτουργία ελέγχου των Π.Δ. και τη Διοικητική Δικαιοσύνη συνολικά στην φάση ελέγχου της νομιμότητας. Ότι δίνεται, έτσι, στον βασικό εφαρμοστή του δικαίου – που είναι και δεν μπορεί παρά να είναι η Δημόσια Διοίκηση – την απόλυ-

τη διακριτική ευχέρεια να ερμηνεύει και να εφαρμόζει κατά το δοκούν. Ότι μεσολαβεί – το υπαινιχθήκαμε ήδη στο ξεκίνημα αυτού του σημειώματος – η διατύπωση εγκυκλίων, δεκάδων χιλιάδων εγκυκλίων, που με το πρόσχημα της διευκρίνησης ρυθμίσεων και επιμέρους διατάξεων δεν διαστίζουν μέχρι και να «διορθώνουν» ή να εκτρέπουν τις ρυθμίσεις ή διατάξεις αυτές...

Οι άσχετες διατάξεις και τροπολογίες και η ερμηνεία των Δικαστηρίων

Μια από τις κυριότερες πηγές αυτής της σύγχυσης είναι η – αυξανόμενη με τα χρόνια – τάση να προωθούνται πολύ συχνά διατροπολογιών (και μάλιστα «μεταμεσονύκτιων») τα αποφασιζόμενα. Το καμήνο το Σύνταγμα ορίζει – άρθρο 74, παρ. 5, β' και γ' για όποιον θέλει να το ελέγξει – ότι «νομοσχέδιο που περιέχει διατάξεις άσχετες με το κύριο αντικείμενο δεν εισάγεται για συζήτηση» (το ίδιο ισχύει και για τις τροπολογίες). Πώς, λοιπόν, παίζαμε κυριολεκτικά μ' εκείνο που οι Ρωμαίοι ήδη πριν δυο χιλιετίες καταδίκασαν ως «leges saturae»; Είναι απλό: το Σύνταγμα ορίζει, παμπόνηρα, ότι «σε περίπτωση αμφισβήτησης, αποφαινεται η Βουλή». Ε, λοιπόν, σταθερά η Βουλή «αποφαινεται» ότι... όλα καλά! Ή, πάλι, οι άσχετες ρυθμίσεις ή τροπολογίες ουδέποτε αμφισβητούνται (ώστε να «αποφανθεί»). Σταθερά, δε, η νομολογία θεωρεί ότι η παράβαση της θεμελιώδους αυτής συνταγματικής πρόνοιας «διαφεύγει τον δικαστικό έλεγχο». Άρα... νομοθετήστε ελευθέρως, όπως θέλετε και όσο κακότεχνα θέλετε!

Όμως, και η έννοια της ερμηνείας των νόμων από τη Δικαιοσύνη έχει – ως επιτραπέζια έκφραση – «ξετεντώσει», χωρίς όρια, το ρυθμιστικό τους περιεχόμενο. Τα πιο ακραία προέρχονται από τη Διοικητική Δικαιοσύνη, από την οποία – για παράδειγμα – προέκυψε διαχρονικά το γενικευμένο πάγωμα της χωροταξίας/πολεοδομίας με σειρά μαζικισμών, ξεκινώντας χαρακτηριστικά από το «άπαξ δάσος, αείποτε δάσος» που θεωρεί δάσος χιλιάδες επί χιλιάδων στρέμματα που βρίσκονται πυκνοδομημένα με πολυκατοικίες στον οικιστικό ιστό της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης και φθάνοντας μέχρι το de facto πάγωμα (ή απόπειρα παγώματος) κάθε επενδυτικής δραστηριότητας σε κάθε γωνιά της Ελλάδας. Μήπως, όμως, να ξεχάσουμε τις 18.000 αποστράτους που προήχθησαν (αναδρομικά) σε στρατηγούς, εξ αυτών 600 στο βαθμό του Α/ΓΕΣ (!), καθώς τα δικαστήρια έτσι «διάβασαν» την πρακτική της προαγωγής στον ανώτερο βαθμό κατά την αποστρατεία; Ή, πάλι, την περίπτωση της Αγροτικής, όπου κάποτε Διοικητής προήγαγε καταχρηστικά, σε βαθμό διευθυντή, τον διευθυντή του ιδιαίτερου γραφείου του και παρευθύνει διευθυντοποιήθηκαν με δικαστικές αποφάσεις 574 συνάδελφοί του, οι οποίοι παρελήφθησαν παρά τα ανώτερα προσόντα τους; Πώς, μετά, να μην προβάλλει ως «αναγκαιότητα» τη νομοθετική διευθυνοποίηση όλων – όλων, μην μπλέκουμε! – των γιατρών του ΕΣΥ μετά την πάροδο 9ετίας στη θέση τους, επί Δημήτρη Αβραμόπουλου, ώστε να αποφεύγονται οι δικαστικές εμπλοκές;... Διόλου παράξενο, ύστερα, που ο Επιθεωρητής Δημόσιας Διοίκησης, Λεάνδρος Ρακιντζής, – δικαστικής προέλευσης ο ίδιος – νοσταλγούσε, στη διοργάνωση της Κίνησης Πολιτών, τη Νεαρά 115 του Ιουστινιανού, η οποία έκανε τι; Απαγόρευσε ευθέως την ερμηνεία των νόμων από τα δικαστήρια!

Η διάσταση (και η απογοήτευση) της «καλής νομοθέτησης»

Τον Μάρτιο του 2012 – στα πλαίσια των πιέσεων της Τρόικας για άρση των εμποδίων στις μεταρρυθμίσεις, αλλά ενδεδυμένη με το μανδύα της αντιμετώπισης της οικονομίας που, πλέον, ως φαινόμενο συζητιέται ανοιχτά – ψηφίζεται ο νόμος 4048/12 με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης». Αμα διατρέχει κανείς το κείμενο αυτού του νόμου, θα βρει το σύνολο των αρχών που θα ευχόταν ο οποιοσδήποτε να δει υλοποιούμενες: τι η αναλογικότητα των ρυθμίσεων, τι η απλότητα των ρυθμίσεων και η «αποφυγή των αντιφατικών ρυθμίσεων, τι η διαφάνεια και η δυνα-

2012

	Υποθέσεις που εκκρεμούν	Μέσος όρος εκδίκασης (σε χρόνια)
Συμβούλιο επικρατείας	27.975	5
9 διοικητικά εφετεία	60.394	3.5
30 διοικητικά πρωτοδικεία	376.629	5
Ελεγκτικό συνέδριο	30.365	3
Άρειος Πάγος	2.692	1
21 πολιτικά εφετεία	36.304	3
69 πρωτοδικεία	255.382	3
301 ειρηνοδικεία	495.689	2.5

Πηγή: Εισήγηση καθηγητή Θεόδωρου Φορτσάκη στην ημερίδα της «Κίνησης Πολιτών» (16 Απριλίου 2013)

τότητα υποβολής προτάσεων κατά της νομοθέτησης, με περιβάλλουσα όλων τη δημοκρατική νομιμοποίηση κατά τη διαδικασία! Οι διακηρυσσόμενες αυτές αρχές πραγματικά ακούγονται σαν η πλήρης διάγνωση των προβλημάτων που μόλις είδαμε – διάγνωση από το νομοθέτη, βέβαια – αν και το γεγονός ότι ο 4048/12 «χρειάστηκε» να επαναλαμβάνει αυτονόητες συνταγματικές ρήτρες (το ότι π.χ. η νομοθέτηση οφείλει να έχει δημοκρατική/κοινοβουλευτική νομιμοποίηση ή να μην αντιβαίνει σε συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα παρά μόνο όσο είναι αναπόφευκτο), θα 'πρεπε

Νομοθετική παραγωγή

1974-2005 171.500 νομοθετικές παρεμβάσεις (συνολικά)

1974-2012 4.110 νόμοι

Ένας νόμος κάθε 3 ημέρες, 16 νομοθετικές παρεμβάσεις ανά ημέρα

Πηγή: Εισήγηση καθηγητή Θεόδωρου Φορτσάκη στην ημερίδα της «Κίνησης Πολιτών» (16 Απριλίου 2013)

να υποψιάσει για την ειλικρίνεια... Πάντως, ο ίδιος ο νόμος προνοεί για τα μέσα υλοποίησης των στόχων του: δίνει έμφαση στη διαβούλευση (που, όντως περιφέρεται ανά τον δημόσια τομέα, με οργον και διανγεία, εδώ και κάποια χρόνια), επιμένει στην απλούστευση και την κωδικοποίηση, κάνει λόγο για «αξιολόγηση των αποτελεσμάτων» εφαρμογής των ρυθμίσεων, πράγμα που οφείλει κάθε φορά να εξασφαλίζεται στην αιτιολογική έκθεση.

Ο καημένος ο 4048/12 γιόρτασε ήδη τα πρώτα του γενέθλια – αποκαρδιωτικά! Αρκεί να δει κανείς, πέρα από τα διαδοχικά πολυνομοσχέδια, τις φορολογικές διατάξεις που μεσολάβησαν, τη συνέχιση των πολεοδομικών/χωροταξικών ρυθμίσεων αλλά και... τη νομοθέτηση του «μαύρου» στην ΕΡΤ, για να διαπιστώσει πόσο βαθειά πηγαίνουν οι αντιστάσεις στη μεταρρύθμιση.

Στις φορολογικές διατάξεις, ταυτόχρονα, συνεχίζεται και η λογική της «κουρελούς» που συνεχώς απλώνεται και η πρακτική της ανάθεσης της ουσίας σε υπουργικές αποφάσεις και (κυρίως) σε εγκύκλιους στην ζούγκλα της πολεοδομίας. Είδαμε το Συμβούλιο της Επικρατείας σταθερά να διαπιστώνει αντιουνταγματικότητα όχι απλώς διατάξεων, αλλά συνολικά προσεγγίσεων (όπως η «τακτοποίηση») που εξίσου σταθερά επαναφέρονται οριακά τροποποιημένες. Στη δε τραυματική εμπειρία της ΕΡΤ, τόσο η αρχική κίνηση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου, όσο και εν συνεχεία οι απόπειρες νομοθέτησης δείχνουν το πώς λειτουργεί η νομοθέτηση αμηχανίας, όταν απουσιάζει το πραγματικό περιεχόμενο. Λέει η εισηγητική για τη (διάδοχο της ΕΡΤ) ΝΕΡΙΤ: «Με την προτεινόμενη ρύθμιση εξυγιάνεται ένα από τα πιο σπάταλα ΝΠΙΔ του Δημοσίου τομέα, με αποτέλεσμα οι ευεργετικές συνέπειες να είναι μεγάλες και απροσδιόριστες ακόμη». Τι να πρωτοθαυμάσει κανείς; Την αναίχουνη αναφορά του νομοθέτη στη σπατάλη – που... ποιος τη δημιούργησε και πώς; Ή τις «μεγάλες και απροσδιόριστες ακόμη (...) «ευεργετικές συνέπειες, που τάξει ανερευθρίαστα ασφαλώς; Όμως, η αποκορύφωση ήρθε με το τελευταίο πολυνομοσχέδιο – του Ιουλίου 2013 – όπου, στο άρθρο 90 παρ. 2 βρισκόταν επιμελώς θαμμένη μια διάταξη που πήγαινε να προφυλάξει (με ομιχλώδη παραπομπή σε οργανωτικό νόμο του 2005) όσους είχαν ηθεύσει σε υπουργικό γραφείο, επιτροπές κ.λπ. από το ενδεχόμενο διαθεσιμότητας ή απόλυσης από το Δημόσιο: την τελευταία στιγμή, απετράπη αυτή η αθλιότητα ειδικού σωσιβίου για τα «πιο δικά μας παιδιά». Όμως, και η προσπάθεια είναι δείγμα του πού έχει φτάσει η κατάσταση... Έτσι, στήθηκε το τρίπτυχο «πολυνομία – οικονομία – ανομία», γιατί, μην αυτοπατώμεθα, από τη νομοθετική ζούγκλα καταλήγει κανείς στην απαξίωση του ίδιου του νόμου. Όπου και ζούμε. ■

Φοροδιαφυγή: μια ελάχιστα ειλικρινής συζήτηση

Είναι ζήτημα αν, σε μια χώρα όπως η Ελλάδα όπου η αυτοκαταγγελία αποτελεί διαδεδομένη πρακτική, υπάρχει φαινόμενο που να έχει περισσότερο και συστηματικότερα αναδειχθεί η νοσηρότητα του απ' ότι η φοροδιαφυγή.

Στον πολιτικό λόγο, αλλά και στη δημοσιογραφική κάλυψη της επικαιρότητας – και μάλιστα στα χρόνια της μεγάλης δημοσιονομικής κρίσης – η φοροδιαφυγή τακτικά εγκαλείται για κεντρική ευθύνη στον εκτροχιασμό της οικονομίας. Μεγέθη μέχρι και 11 δις ευρώ σε ετήσια βάση έχουν αναφερθεί (με αδήλωτα εισοδήματα της τάξεως των 28 δις), ακόμη και στη Βουλή, προκειμένου να καταδείξουν την έκταση του φαινομένου. (Βέβαια, ο ανταγωνισμός υπερβολής τείνει φορές-φορές να δημιουργεί φαινόμενα μιθριδατισμού, ανοχής προς το ίδιο το φαινόμενο που εγκαλείται και καταδικάζεται). Τομείς δραστηριότητας όπως

των ελεύθερων επαγγελματιών (δίπλα στους παραδοσιακά εγκαλούμενους γιατρούς ή δικηγόρους συναντά κανείς τους υδραυλικούς ή τους ηλεκτρολόγους και πιο πρόσφατα τους επιχειρηματίες νυχτερινών κέντρων), αλλά και κινήσεις ρουτίνας όπως η μη-έκδοση και η μη-δικδίκηση αποδείξεων για τις συναλλαγές της καθημερινότητας εγκαλούνται για την έκταση της φοροδιαφυγής. Προσπάθειες «ουστράτευσης» των πολιτών/φορολογουμένων με τη συλλογή αποδείξεων ή, πάλι, «απειλής» κατά των ίδιων π.χ. με τη δημιουργία πρόσθετων επιβαρύνσεων σε περίπτωση μη-συλλογής αποδείξεων έρχονται κάθε τόσο στην επιφάνεια – με πρόσφατη την αρκετά κωμική πρωτοβουλία «λοταρίας» αποδείξεων εκ μέρους του υπουργείου Οικονομικών.

Από πολύ νωρίς στην κρίση, τόσο το ΔΝΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όσο και η Τρόι-

κα στις διαδοχικές παρουσίες της στην Ελλάδα δείχνουν προς την κατεύθυνση της φοροδιαφυγής για να εντοπίσουν την ευθύνη της μη-βελτίωσης των δημοσιονομικών: ακόμη και η ίδια η καγκελάρια Άγκελα Μέρκελ ή η Γ.Δ. του ΔΝΤ, Κριστίν Λαγκάρντ, έχουν αναφερθεί διεξοδικά – ακόμη και με παραδείγματα! – στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Πρόσφατα, άλλωστε, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε τα πρώτα βήματα προδικαστικής διαδικασίας κατά της Ελλάδας για μη-συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις διοικητικής συνεργασίας των φορολογικών αρχών. (Βέβαια, η Ελλάδα δεν ήταν σ' αυτό ακριβώς μόνη εγκαλούμενη: ήταν και η Ιταλία, το Βέλγιο, η Πολωνία και... η Φινλανδία). Συνολικά, μπροστά στη διεθνή κοινή γνώμη, η ελληνική κοινωνία καταγγέλλεται – και στο διεθνή Τύπο, τα φαινόμενα φοροδιαφυγής ασκούν ιδιαίτερη γοητεία ... - για

συνολική ανοχή έναντι της λειτουργίας εκτός φορολογικού πλέγματος. Οι ανεκδοτολογικές αναφορές αφθονούν. Έτσι, εντελώς πρόσφατα – στις αρχές του φετινού καλοκαιριού – ένα νέο μέτωπο φοροδιαφυγής «ανακαλύφθηκε», για να επαληθευθεί ότι το φαινόμενο είναι ευπροσάρμοστο στην εκάστοτε συγκυρία. Έλεγχοι του ΣΔΟΕ έδειξαν ότι η μη-υπαγωγή σε φορολόγηση των νοικοκυριών θερινών κατοικιών (με την χρήση του ίντερνετ, η πρακτική έχει απογειωθεί στους δημοφιλείς νησιώτικους προορισμούς) και η αποφυγή της νόμιμης απασχόλησης στις θερινές τουριστικές ασχολίες έχει πλέον ενδημικό χαρακτήρα. Σε κάπου 1.000 ελέγχους, διαπιστώθηκαν 2.470 παραβάσεις, με συνολικό ποσοστό παραβατικότητας κοντά στο 50%. Η παραβατικότητα έφθανε το 84% στη Ρόδο, το 80% στη Ζάκυνθο, το 77% στη Σαντορίνη, το 72% στην Τήνη, το 6% στην Πάρο, «μόλις» το 43% στη Μύκονο...

Όταν οι προσπάθειες καταπολέμησης της φοροδιαφυγής αυτοϋπονομεύονται

Η ανεκδοτολογική και διεκτραγωδική αναφορά στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής και στις αποδιάρθρωτικές συνέπειές του δεν οδηγεί σε κάτι το χρήσιμο: αυτό, έστω και με καθυστέρηση ξεκίνησε να συνειδητοποιείται. Αντίθετα, εκείνο που έρχεται στην πρώτη γραμμή είναι οι διάφορες προσπάθειες να στηθούν μηχανισμοί αντιμετώπισης του φαινομένου. Για την ώρα, πάντως, δεν δείχνουν ιδιαίτερα αποτελεσματικοί.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ν.3943/2011, που συμπλήρωσε φέτος την άνοιξη τα πρώτα του γενέθλια, θεσπισμένος μετά από έντονη πίεση της Τρόικας ώστε να υπάρξει πανηγυρική εναντίωση της έννομης τάξης απέναντι στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής, μερίμνησε ώστε η φοροδιαφυγή να θεσπισθεί ως «διαρκές έγκλημα», πράγμα που συνεπάγεται τη δίωξή του ως συνεχούς αυτοφώρου. Προβλέπει ποινές κάθειρξης μέχρι και 20 ετών, κινούμενος εύκολα στη σφαίρα της κακουργηματικής δίωξης. Ακόμη περισσότερο, στην έννοια της φοροδιαφυγής ο νόμος έχει περιλάβει τόσο τη μη-καταβολή βεβαιωμένων χρεών προς το Δημόσιο, τη μη-απόδοση ΦΠΑ και άλλων παρακρατούμενων φόρων (όπου υπορρέει η έννοια της υπεξαίρεσης...), όσο και η παράλειψη υποβολής ή η υποβολή ανακριβούς δήλωσης. Αυτή η διεύρυνση του ποινικού χαρακτήρα της φοροδιαφυγής κάνει τη γνώριμη για την ελληνική έννομη τάξη επιλογή: πανηγυρική αποκήρυξη μιας σειράς από ανόμοιους βάρους πράξεις και

Η φοροδιαφυγή, υπολογισμένη κατά επαγγέλματα

	Μέση φοροδιαφυγή (ευρώ)	Πολλαπλασιαστές εισοδήματος	Νομοσχέδιο
Ιατρικά Επαγγέλματα	29,343	2.45	ΝΑΙ
Μηχανολογικά Επαγγέλματα	28,625	2.40	ΝΑΙ
Εκπαίδευση	24,742	2.55	
Λογιστικές & οικονομικές υπηρεσίες	24,573	2.22	ΝΑΙ
Νομικές υπηρεσίες	24,032	2.24	ΝΑΙ
Μονάδες παραγωγής	22,598	2.26	
ΜΜΕ & Τέχνες	18,360	2.22	
Ξενοδοχεία & εστιατόρια	15,884	1.99	
Κατασκευές	13,919	1.85	
Επιχειρηματικές υπηρεσίες	9,438	1.62	ΜΕΙΚΤΟ
Μεταφορές	9,320	1.51	
Γεωργία	9,288	1.75	
Προσωπικές υπηρεσίες & φαρμακεία	7,531	1.49	
Λιανικό εμπόριο	5,215	1.27	
Άλλα	3,370	1.22	

Πηγή: Έρευνα των Νικολάου Αρτσάβιν, Adair Morse και Μαργαρίτας Τσούτσουρα, στο greekeconomistsforreform.com (βασισμένο στο Chicago Booth Research Paper των ίδιων. «Tax Evasion Across Industries. Soft Credit Evidence from Greece»)

απειλή βαρύντων κυρώσεων – που δυσχεραίνει τελικά τη δίωξη στην πράξη... Βέβαια, πέρα από την επιβολή ποινικών κυρώσεων, η φορολογική παράβαση συνεπάγεται και πρόσθετους φόρους/προσαυξήσεις/πρόστιμα, καθώς και διοικητικούς αποκλεισμούς (απαγόρευση συμμετοχής σε πράξεις με το Δημόσιο, μη έκδοση φορολογικής ενημερότητας που συνεπάγεται αδυναμία είσπραξης οφειλομένων ποσών κ.ο.κ.). Αυ-

Η ανεκδοτολογική και διεκτραγωδική αναφορά στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής και στις αποδιάρθρωτικές συνέπειές του δεν οδηγεί σε κάτι το χρήσιμο

τό θεωρείται ότι δημιουργεί «πλέγμα αποκλεισμού» για τους φοροφυγάδες, στενότερο παρά ποτέ. Μένει να δειχθεί η λειτουργία του στην πράξη.

Επίσης, από πλευράς Τρόικας έχει επιβληθεί το – σωστό, σωστότατο – λειτουργικό μέτρο της αυτονόμησης ενός τμήματος της φορολογικής διοίκησης από τον πάντα επίφοβο (για την αποτελεσματικότητά...) εναγκαλισμό της πολιτικής ηγεσίας, με τον καθορισμό του μόνιμου Γενικού Γραμματέα (αρχικά ήταν να οριστεί μόνιμος υφυπουργός, πλην όμως το πολιτικό σύστημα «δεν το άντεξε»...). Στη θέση αυ-

τή ορίστηκε ο Χάρης Θεοχάρης, που είναι αλήθεια ότι κατόρθωσε να αυτοπροδιορισθεί ως αρκετά σημαντική δημόσια φιγούρα. Ενώ η παράλληλη εισαγωγή στην πράξη της λογικής των διασταυρώσεων με την χρήση της τεχνολογίας άρχισε να δίνει δυνατότητες ελέγχου – αλλά, κυρίως, πρόληψης – της φοροδιαφυγής.

Πλην όμως και εδώ λειτουργήσει τόσο η υποκρισία του συστήματος (στον Χ. Θεοχάρη δεν ανατέθηκε ποτέ η ευθύνη των μεγάλων υποθέσεων), όσο και ο πειρασμός της υπερβολής. Το δεύτερο αυτό στοιχείο είναι και το πιο τραυματιστικό: η περίπτωση των φετινών δηλώσεων φόρου εισοδήματος, που υποχρεωτικά υποβάλλονται απ' όλους ηλεκτρονικά (ώστε να υπόκεινται σε άμεση διασταύρωση), είναι χαρακτηριστική για την εμπλοκή που ήδη δημιουργήσε. Πλήθος δηλώσεων, μόλις υποβληθούν, «ζητούν» από τον φορολογούμενο να αποστείλει στις αρχές το σύνολο των υποστηρικτικών εγγράφων και στοιχείων (για έλεγχο, που όλοι γνωρίζουν ότι ουδέποτε θα γίνει). Ενώ άλλες, πάλι, πληροφορούν ότι... θα εκκαθαριστούν μόνο αφού γίνουν πρώτα διασταυρώσεις. Ενώ όλα αυτά ακούγονται αυστηρά ελεγκτικά, καταλήγουν σε επίγνωση των φορολογούμενων ότι μέσα στην αχλή των εφοριών, ο έλεγχος πάλι χάνεται (Α, ναι, και τα έσοδα μένουν πίσω!).

Το φαινόμενο της αυτοϋπονομεύσεως των προσπαθειών καταπολέμησης της φοροδιαφυγής παίρνει – με το πέρασμα του χρόνου, με τη διεθνή διάσταση που του δίνε-

Επτά πληγές

Μέρος τέταρτο

ται, με την ενσωμάτωση της τεχνολογίας κ.λπ. – νέες, όλο και πιο «σύγχρονες» διαστάσεις.

Όπου και το ΔΝΤ ανακαλύπτει τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής φοροδιαφυγής

Δεν είναι πάντως τυχαίο πως, σε ειδική μελέτη του, το ΔΝΤ επισημαίνει κάτι που «η πιάτσα» (ακόμη και δημοσιογραφική, οσάκις δεν αναλύεται στην πολιτική ηθικολογία επί του θέματος) έχει επισημάνει εδώ και καιρό: ότι, δηλαδή, οι Έλληνες – και μάλιστα οι ελληνικές επιχειρήσεις – ουσιαστικά προτρέπονται από το ίδιο το φορολογικό σύστημα να φοροδιαφύγουν, ασφαλέστατα, δε, να φοροαποφύγουν. Με αντικείμενο και στόχο το να επιβιώσουν...

Έχει πολύ ενδιαφέρον να δει κανείς ποιες δυσλειτουργίες του φορολογικού συστή-

είτε την απειλητική οθόνη ότι θα γίνουν διασταυρώσεις, είτε την απαίτηση να σταλούν τα παραστατικά για έλεγχο, θα το δείξει η νεκροψία...

2. Κάθε φορά, αναμένεται η επόμενη ανακοίνωση «ρύθμισης». Όποιος επιλέγει – ή τύχει – να πληρώσει κανονικά, τιμωρείται όταν βλέπει τον ανταγωνιστή του να προσέρχεται στην επόμενη (ή τη μεθεπόμενη ή τη μεταμεθεπόμενη) ρύθμιση. Το ίδιο, δηλαδή, με το θέμα των προθεσμιών στο χειρότερο. Όσες φορές ειπώθηκε ότι «αυτή θα είναι η τελευταία ρύθμιση» (τώρα ήταν η γραφική «ρύθμιση τελευταίας ευκαιρίας...), άλλες τόσες συν μια διαψεύσθηκε. Επιπλέον, υπάρχει η *de facto* διαπίστωση ότι οι μεταγενέστερες ρυθμίσεις καταλήγουν ευνοϊκότερες από τις προηγούμενες. Ο φορολόγούμενος, ως Παβλοφιάνος σκύλος, μαθαίνει!

3. Έστω ότι κανείς βρίσκεται με πρόβλημα στα πλαίσια ελέγχου. Και ότι του βεβαιώνεται φόρος, μαζί με τα ειθισμένα παρατράγουδα προσαυξήσεων, προστίμων κ.λπ. [Εδώ, το ΔΝΤ έχει παραλείψει να σημειώσει τη ροπή του ελέγχου να σε τσεκουρώνει για τυπικές παραβάσεις. Αυτό, περιάγει τον φορολογούμενο σε ψυχολογική κατάσταση «νόμιμης άμυνας» κατά του Κράτους. Επίσης, το ΔΝΤ παρέλειψε να καταγράψει στη συλλογιστική του το ενδεχόμενο – ενδεχόμενο, λέμε! – ενός μη απόλυτα καλόπιστου ελέγχου. Οπότε το «κόστος» επιμερίζεται – ας το πούμε ευγενικά – σε κόστος που περιέρχεται στο Δημόσιο και σε κόστος όπου βελτώνει την οικονομική κατάσταση των δεινών δοκιμαζόμενου εφοριακού ελεγκτή. Αλλ' ας προσπεράσουμε... Το να προσφύγει κανείς στα δικαστήρια, ιδίως με τις δικασίμους που δίνουντα «για κάποτε», αποβγαίνει σταθερά πιο συμφέρον από το να πληρώσει κανείς. Ακόμη και με τις όλο και βαρύτερες υποχρεώσεις προκαταβολής, για να είναι παραδεκτή η προσφυγή. [Προσθέστε, εδώ, το ότι η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας που προκύπτει από το πλέγμα πολυνομίας/κακονομίας/ανομίας – και που κυνηγά τον δυστυχή διοικούμενο-φορολογούμενο οσάκις περιέρχεται στα νύχια του εφόρου - στρέφεται εναντίον του εφόρου και του Δημοσίου, όταν βρεθεί να δικάζεται. Με έναν καλό δικηγόρο...]. Αν, τώρα, πάμε λίγο βαθύτερα και πιο κοντά στην ουσία, βλέπει ότι:

4. Η μη-δήλωση, μη αποδοχή των κυρώσεων που επισύρει αυτή, καταλήγει να κοστίζει περισσότερο απ' ότι η καταβολή του φόρου,

όπως βεβαιώνεται όταν χρειάζεται η επιχρήση να δανειστεί – ιδίως υπό τις τωρινές συνθήκες πιστωτικής ασφυξίας, όπου η έννοια «επιτόκιο/κόστος χρήματος» τείνει προς το άπειρο. Εδώ, πραγματικά, η επιχειρηματική επιβίωση μπαίνει στη μέση.

5. Άμα πάρει κανείς κατά γράμμα τη νόμιμη φορολογική επιβάρυνση ενός ελεύθερου επαγγελματία ή μιας μικρής επιχείρησης – το 23% του ΦΠΑ, συν τον οριακό φορολογικό συντελεστή εισοδήματος/κερδών – και έλθει σε σύγκριση με την πραγματικότητα του φοροδιαφεύγοντος ανταγωνιστή, που (ήδη) τζιράρει τον ΦΠΑ και «τρέχει» αφορολόγητα τα περιθώριά του, ξαναβρίσκεται μπροστά στην πρόκληση της επιχειρηματικής επιβίωσης.

Ο φορολογούμενος νιώθει ότι οι φόροι που καταβάλλει – όποτε και όταν τους καταβάλλει – δεν έχουν ανταποδοτικότητα: ο φορολογούμενος («πολίτης» κατά τα άλλα) αισθάνεται σταθερά εξαπατημένος

Αν, τώρα, δει κανείς και τη διάσταση της πληρωμής ή μη ασφαλιστικών εισφορών για τους εργαζόμενους – εκεί το ΔΝΤ ξετρίπωσε/συνειδητοποίησε το στοιχείο για συνολικό κόστος φόρων και εισφορών 43% των ακαθάριστων αποδοχών των εργαζόμενων – σε σύγκριση με τα πρόστιμα για την ενδεχόμενη σύλληψη εισφοροδιαφυγής, πάλι βρίσκεται ωφελημένος όποιος κινηθεί εκτός πλαισίου.

Το σχέδιο σπαρακτικό – ή μήπως απλοϊκό; – αυτής της παραπλάνησης του ίδιου του ΔΝΤ στην πραγματικότητα της έλλογης φοροδιαφυγής στην ελληνική πραγματικότητα είναι ότι καταλήγει στο εξής:

6. Ο φορολογούμενος νιώθει ότι οι φόροι που καταβάλλει – όποτε και όταν τους καταβάλλει – δεν έχουν ανταποδοτικότητα: Υγεία, Παιδεία, μεταφορές, σιγά-σιγά η ίδια η Κοινωνική Ασφάλιση είναι τόσο χαμηλού επιπέδου, που ο φορολογούμενος («πολίτης» κατά τα άλλα) αισθάνεται σταθερά εξαπατημένος.

Έτσι, πορεύεται – στο μέσο της δημοσιονομικής κρίσης – η ελάχιστη ειλικρινής συζήτηση γύρω από την φοροδιαφυγή και τις συνέπειές της. ■

Το ΔΝΤ επισημαίνει ότι οι Έλληνες – και μάλιστα οι ελληνικές επιχειρήσεις – ουσιαστικά προτρέπονται από το ίδιο το φορολογικό σύστημα να φοροδιαφύγουν

ματος, δηλαδή της σταθερής πρακτικής των τελευταίων (πολλών) χρόνων, επισημαίνει το Ταμείο δια των εμπειρογνομόνων του. Οι παροικούντες της Ιερουσαλήμ έχουν συχνά ακούσει όχι τόσο τον Πωλ Τόμσεν, όσο τον Μπομπ Τράα να παραπονιέται, αφού πρώτα δήλωνε έκπληξη. Οι τρεις πρώτοι λόγοι που επισημαίνονται είναι τόσο τετριμμένοι, ώστε είναι να απορεί κανείς με το ότι το ΔΝΤ απορεί:

1. Συνεχώς δίνονται παρατάσεις στην προθεσμία εκπλήρωσης των φορολογικών υποχρεώσεων. Η φετινή θεατρική παράσταση με τις παρατάσεις ή μη-παρατάσεις των προθεσμιών υποβολής των δηλώσεων (με το σύστημα TAXIS σε χαρωπή κατάρρευση) ήταν εξαιρετικά διδακτική. Συνεπώς, όποιος επιλέγει (ή και ... τυχαίνει) να συμμορφωθεί προς τις αρχικές/κανονικές/νομοθετημένες προθεσμίες τιμωρείται – αν μη τι άλλο με την απόλεια ρευστότητας. Αυτό, υπό τις μετὰ το 2011 συνθήκες, αποτελεί μια ήπιας μορφής επιχειρηματική αυτοκτονία. Το τι θα γίνει φέτος – και μάλιστα σε επίπεδο φορολόγησης εισοδήματος φυσικών προσώπων! – με την πρακτική της ιντερνετικής υποβολής που «έβγαξε», όπως είπαμε,

Γήρανση του πληθυσμού και δημογραφικό αδιέξοδο

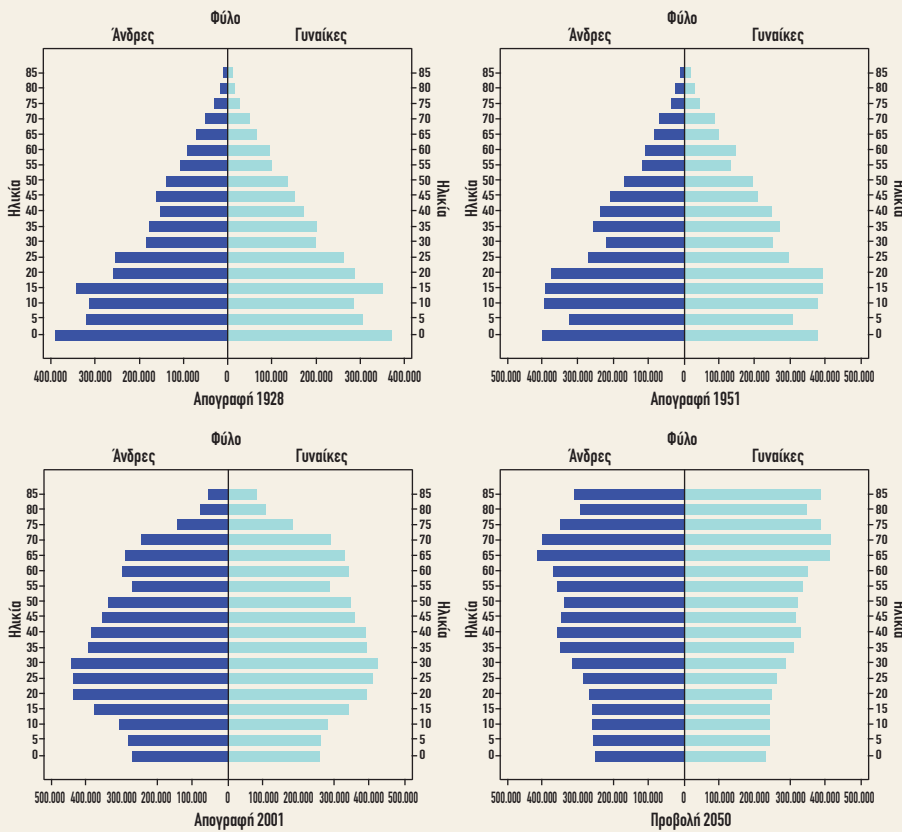
Χαμηλή γεννητικότητα, αύξηση του προσδόκιμου ζωής και αμφίπλευρη μετανάστευση δημιουργούν ανασφάλεια

Με τον πιο ευθύ και σαφή τρόπο, πρόσφατη έκθεση προς τη Βουλή των Ελλήνων (2012) των Μιχάλη Παπαδάκη, Μανώλη Κογεβίνα και Δημήτρη Τριχόπουλου το θέτει: «Η κοινή γνώμη και η επιστημονική κοινότητα συγκλίνουν – από κοινού με οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς κύκλους – στη διαπίστωση ότι η χώρα μας παρουσιάζει δημογραφικό πρόβλημα [...]. Κύριες συνιστώσες είναι η πολύ χαμηλή γεννητικότητα, η ανεξέλεγκτη

μετανάστευση και οι έντονες περιφερειακές διαφορές της πληθυσμιακής δυναμικής». Σχεδόν 15 χρόνια νωρίτερα, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της προσέγγισής του στην κυριότερη, ίσως, επίπτωση αυτής της κατάστασης - την αποσάθρωση του συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης -, ο Γιάννης Σπράος είχε αποτυπώσει με σοκαριστικό, όσο και ευθύβολο τρόπο την υπορέουσα τάση: «Γεννάμε πολύ λίγο, αλλά και πεθαίνουμε λιγότερο». Ο ρόλος της Έκ-

θεσης Σπράου (που στο Ασφαλιστικό ήταν πολύ περισσότερο συνεισφορά του Πλάτωνα Τήνιου, ο οποίος έκτοτε δεν έπαψε να επανέρχεται στο ζήτημα) στη συνειδητοποίηση αυτής της δυναμικής, ως μακροχρόνια τάση, τώρα μόλις συνειδητοποιείται. Βασική παράμετρος αυτής της εξέλιξης, που έχει στρεβλώσει αποφασιστικά την πυραμίδα των ηλικιών, είναι η χαμηλή γεννητικότητα, που έχει οδηγήσει την Ελλάδα σε δείκτη γονιμότητας (με μέσο όρο κάτω από 1,5 παιδιά ανά γυναίκα) κατώτερο από το επίπεδο που είναι αναγκαίο για την αντικατάσταση των γενεών. Βέβαια, την ίδια στιγμή, υπήρξε αύξηση του προσδόκιμου ζωής (διαμορφώνεται πλέον στα 77,6 χρόνια για τους άντρες, στα 82,9 για τις γυναίκες), που αυξάνει τον πληθυσμό στο άνω τμήμα του: όμως, μετά από ένα σημείο, η εξέλιξη αυτή επιταχύνει τη γήρανση και καταλήγει πάλι σε αρνητικό αποτέλεσμα συνολικά (ελαφρά «αύξηση της αδρής θνησιμότητας»). Η μετανάστευση, τώρα, που τις δυο τελευταίες δεκαετίες έφερε όχι μόνο εκατοντάδες χιλιάδες άτομα στην Ελλάδα, αλλά και ενίσχυσε τις νεότερες, παραγωγικά δυναμικές ηλικίες – προξενώντας, ωστόσο, άλλου είδους πιέσεις και τριβές –, ενώ ταυτόχρονα προσέθεσε και στον αριθμό νέων γεννήσεων, άρχισε τα τελευταία χρόνια να αντιστρέφεται έντονα (ήδη: ραγδαία), με τους επαναπατρισμούς οικονομικών μεταναστών λόγω της οικονομικής κρίσης (η μετανάστευση, ιδίως από βαλκανικές χώρες, είχε σαφώς χαρακτήρα οικονομικό, οπότε το κίνητρο παραμονής αντιστρέφθηκε με χώρες όπως η Αλβανία ή η Βουλγαρία να προκύπτουν πλέον σαφώς ελκυστικότερες). Ταυτόχρονα, η εκροή πληθυσμού αυτήν την φορά Ελλήνων, πάλι λόγω της κρίσης, είναι ένα φαινόμενο που εντείνεται με γρήγορους ρυθμούς: είναι νωρίς να εκτιμηθεί η παρα-

Πυραμίδες ηλικιών του πληθυσμού της Ελλάδας: απογραφές 1928, 1951, 2001 και προβαλλόμενος πληθυσμός του έτους 2050

Πηγή: Ελληνικά Εταιρεία δημογραφικών μελετών

ματική του έκταση (σε αντίθεση με την ούτως ή άλλως μεγάλη κάλυψη της από τα μέσα ενημέρωσης...), όμως, το βέβαιο είναι ότι (α) η εκροή αφορά στους πλέον δυναμικούς, νέων ηλικιών πληθυσμούς και (β) αυτήν την φορά, σε αντίθεση με την πρώτη μεταπολεμική περίοδο ή και παλιότερα τον Μεσοπόλεμο, πρόκειται εν πολλοίς για μετανάστευση καταρτισμένου, συχνά επιστημονικά ποιοτικού δυναμικού. Ενώ (γ) οι προοπτικές διάρκειας της τωρινής κρίσης καθιστούν αμφίβολες τις μελλοντικές πιθανότητες επανεισοχής/παλιννόστησης όσον σήμερα αποφασίζουν να φύγουν.

Οι επιπτώσεις από το συνδυασμό αυτών των φαινομένων γίνονται ταχύτατα αισθητές σε όλη την έκταση της οικονομικής, αλλά και της κοινωνικής ζωής. Είναι γνωστό – αλλά, με την κατάρρευση ήδη του συνταξιοδοτικού συστήματος τα τελευταία χρόνια με «πυροκροτητή» την οικονομική κρίση, συνειδητοποιείται όλο και βαθύτερα – ότι το παραγωγικό τμήμα του πληθυσμού (ηλικίες 15-64 ετών) συντηρεί και το νεανικό τμήμα (0-14 ετών), αλλά και τους άνω των 65. Η ταυτόχρονη γήρανση – δηλαδή, η αύξηση των άνω των 65 ετών – και υπογεννητικότητα – δηλαδή, η επίπτωση της σχετικής μείωσης των νεότερων ηλικιών, δίνει τον χειρότερο δυνατό δείκτη εξέλιξης. Πρόσθετο ζήτημα προκύπτει από τον περιορισμό των γάμων, που ήδη πλέον ενισχύεται ως τάση με την επίταση της οικονομικής κρίσης. Είναι, βέβαια, αλήθεια ότι οι εκτός γάμου γεννήσεις παρουσιάζουν αυξητική τάση, όμως, η Ελλάδα είναι από τις χώρες εκείνες που παρουσιάζουν τον στενότερο συσχετισμό γάμων/τεκνοποιίας, οπότε η συνολική επίπτωση είναι αρνητική.

Οι επιπτώσεις της γήρανσης, σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα

Η προβολή στοιχείων σε ορίζοντα 2030, και ακόμη περισσότερο 2050, είναι όχι απλώς αρνητική, καταλήγει κυριολεκτικά εφιαλτική: ο δείκτης εξάρτησης, δηλαδή πόσα μη παραγωγικά άτομα «κουβαλιούνται» από 100 παραγωγικά, καταλήγει όχι απλώς μη υποστηρίξιμος, αλλά πραγματικά αδιέξοδος. 80 άνθρωποι να στηρίζονται όχι απλώς συνταξιοδοτικά, αλλά και υγειονομικά, αλλά και σε δημιουργία και χρήση υποδομών είναι φανερό ότι «δεν βγαίνει πέρα με τίποτε».

Οι βαθύτερες, όμως, επιπτώσεις από τη μακρά τάση γήρανσης του πληθυσμού ξεπερνούν – κατά πολύ – τις πιο άμεσες/ «μηχανικές» συνέπειές της. Το Ασφαλιστικό ή η επιβάρυνση των υπηρεσιών υγείας είναι όντως μεγάλα ζητήματα. Στο συνταξιοδοτι-

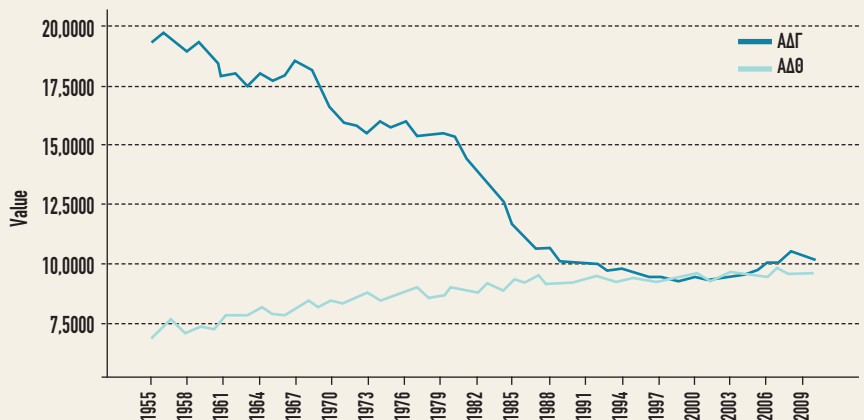
Ελλάδα: Δείκτες Εξάρτησης* 1951-2010

Έτος	Πληθυσμός 0-14 και 65 ετών και άνω/ πληθυσμό 15-64 ετών	Πληθυσμός 65 ετών και άνω/ πληθυσμό 15-64 ετών	Πληθυσμός 0-14 ετών/ πληθυσμό 15-64 ετών
1951	53,0	11,1	41,9
1961	52,7	13,9	38,8
1971	56,6	18,8	37,8
1981	57,5	21,9	35,6
1991	50,5	22,7	27,8
2001	47,7	25,2	22,5
2010	49,9	28,4	21,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές πληθυσμού, Εκτιμήσεις.

* Μη παραγωγικά άτομα επί 100 παραγωγικών

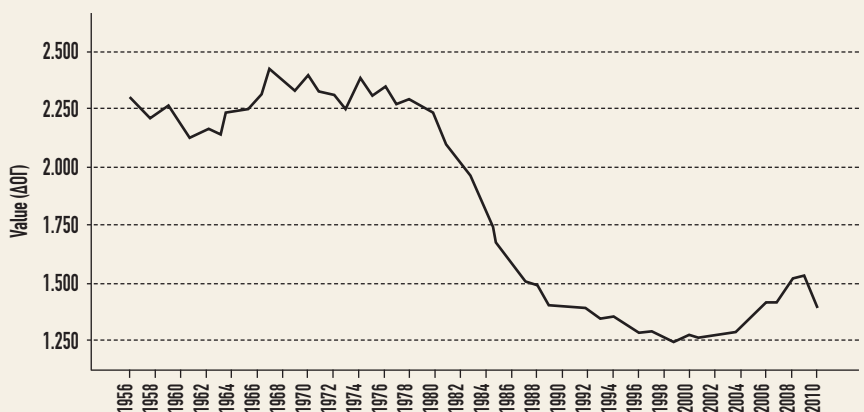
Δείκτης γεννήσεων (ΑΔΓ) και δείκτης θανάτων (ΑΔΘ)* 1955-2010

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Φυσική Κίνηση Πληθυσμού Ελλάδος 2011

* ΑΔΓ=Γεννήσεις επί 1000 ατόμων ετησίως
ΑΔΘ=Θάνατοι επί 1000 ατόμων ετησίως

Δείκτης ολικής γονιμότητας (ΔΟΓ)* 1956-2010

Πηγή: Πίνακας Π2 παραρτήματος

* ΔΟΓ=Μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα

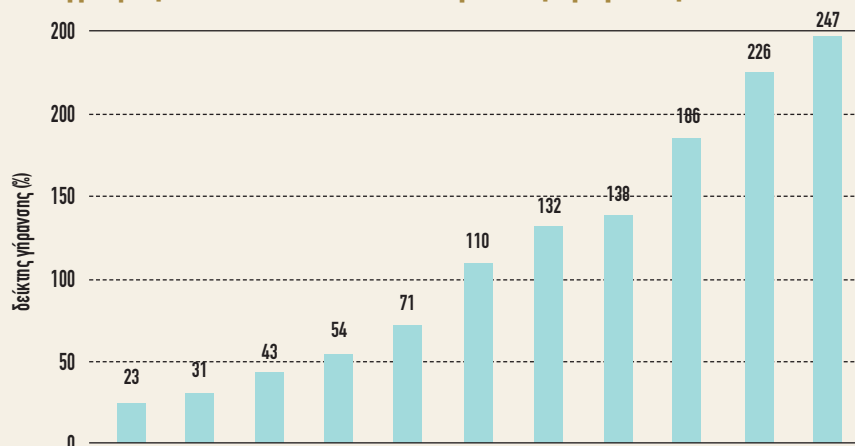
κό σκέλος, τα αδιέξοδα των κύριων και επικουρικών συντάξεων έχουν γίνει ήδη οδυνηρά αισθητά. Στον χώρο των υπηρεσιών υγείας, το χάσμα που έχει δημιουργηθεί

στον ΕΟΠΥΥ, η έκρηξη της φαρμακευτικής δαπάνης και των νοσοκομειακών/παρανοσοκομειακών δαπανών, έχουν βασική παράμετρο τη γήρανση του πληθυσμού (με

Επτά πληγές

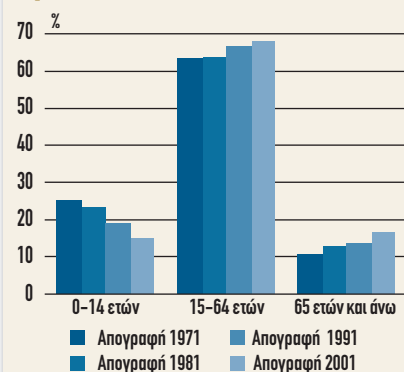
Μέρος πέμπτο

Λόγος μεταξύ υπερηλικών και παιδικού πληθυσμού: απογραφές 1951-2001 και πληθυσμιακές προβολές 2010-2050

Πηγή: Ελληνική εταιρεία δημογραφικών μελετών

Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών

Πηγή: Το Βήμα του Ασκληπιού, τόμος 8ος, τεύχος 4ο, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2009

Ελλάδα: Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία 2010-2050

Έτος	Κατανομή κατά ομάδες ηλικιών (%)			100,0	Δείκτης εξάρτησης* (%)
	0-14	15-64	65+		
2010	14,6	66,8	18,6	100,0	49,7
2015	14,8	65,7	19,5	100,0	52,2
2020	15,0	64,5	20,5	100,0	55,0
2025	14,5	63,7	21,8	100,0	57,0
2030	13,9	62,8	23,3	100,0	59,2
2035	13,8	60,8	25,4	100,0	64,5
2040	14,2	58,5	27,3	100,0	70,9
2045	14,6	56,3	29,1	100,0	77,6
2050	15,0	55,0	30,0	100,0	81,8

Πηγή: ΟΗΕ, Προβολές Πληθυσμού.

* Μη παραγωγικά άτομα επί 100 παραγωγικών

Πραγματικός πληθυσμός της Ελλάδας κατά φύλο και ομάδες ηλικιών από την απογραφή του 2001

Ηλικία	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο χώρας	Ποσοστό
0-14 ετών	858.763	805.322	1.664.085	15,18%
15-64 ετών	3.749.184	3.719.211	7.468.395	68,12%
65 ετών και άνω	819.735	1.011.805	1.831.540	16,71%
ΣΥΝΟΛΟ	5.427.682	5.536.338	10.964.020	100%

Πηγή: Το Βήμα του Ασκληπιού, τόμος 8ος, τεύχος 4ο, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2009

την υψηλή δαπάνη «στην έξοδο»). Από δίπλα και το κόστος συντήρησης των υπέργηρων, ιδίως τώρα που οι «παλιές» συντάξεις εξαχνώνονται... Όμως, για παράδειγμα, σε επίπεδα που ελάχιστα δίνεται προσοχή, η στρέβλωση της αγοράς εργασίας, όταν υπάρχουν λιγότεροι άνθρωποι σε νεότερες (και συνεπώς πιο προσαρμοστικές...) ηλικίες διαθέσιμοι για να υποστηρίξουν τις μεταβολές της παραγωγικής δομής που επιβάλλει η κρίση, είναι πολύ πιο σημαντική. Παλιότερες ηλικίες, πώς θα υποδεχθούν και θα ενσωματώσουν λειτουργικά νεότερες τεχνολογίες, προσεγγίσεις της ψηφια-

κής εποχής κ.ο.κ.; Ή, πάλι, οι διογκωμένες δεκαετίες των 50ρηδων και 60ρηδων, πώς θα βρουν μέσα τους τη δύναμη νέων ξεκινήματων, ή ακόμη περισσότερο πώς θα «προσχωρήσουν» στη λογική της επιχειρηματικότητας που συνειδητοποιείται πλέον ότι είναι ο βασικός τρόπος επανεκκίνησης του οικονομικού σκηνικού, μετά την αποδιάθρωση που φέρνει η κρίση;

«Στην Ελλάδα, όλα είναι πολιτική»

Ίσως, πάντως, η καθοριστικότερη συνέπεια του σκηνικού γήρανσης να βρίσκεται ακόμη παραπέρα. Πού; Στην αγκύλωση

των κοινωνικών ή και των πολιτικών νοοτροπιών γύρω από μια λογική «κεκτημένου». Εκείνο που ζούμε με κάθε γύρο διαπραγμάτευσης (ή «διαπραγμάτευσης») με την Τρόικα, τι άλλο παρά η άρνηση των πιο προχωρημένων ηλικιακά στρωμάτων να δεχθούν πως όλα όσα θεωρούνται δεδομένα ανήκουν πια σ' ένα ανεπίστροφο παρελθόν; Η δημογραφική αρτηριοσκλήρυνση της ελληνικής κοινωνίας υπόσχεται/απειλεί να λειτουργήσει και πολιτικά – άμεσα, δε! Όχι τόσο με τη λογική της αγκύρωσης στα παλαιολιθικά σχήματα, όσο με την πρόωρη παλαιώση των σχημάτων εκείνων που εμφανίζονται είτε με αντιπολιτευτική ριζοσπαστικότητα ως νέα, είτε ως φορείς ανανέωσης των καθιερωμένων πολιτικών σχηματισμών. Στον χώρο της αντιπολίτευσης, αφήνοντας κατά μέρος τη Νεαντερντάλεια παρουσία της Χρυσής Αυγής, τι να πει κανείς για το δυναμισμό που επιχειρεί να αναδείξει ο ΣΥΡΙΖΑ ενσωματώνοντας, όμως, πολλές και πεισματικές «παλαιότητες» αντανακλαστικών; Πολύ περισσότερο για την πεισματική οπισθοδρομικότητα λόγω των ΑνΕλλήνων; Αλλά και μέσα στην κυβερνώσα Νέα Δημοκρατία, πόσο αντανακλαστικά δεν είναι μεσόκοπα-και-βάλε; Στο δε ΠΑΣΟΚ, πόση αίσθηση ενός «τότε που ζούσαμε» δεν γίνεται αισθητή; Αλλά και στις θεωρούμενες ως πολιτικά σημαντικές ιδεολογικές κατηγορίες – δημόσιος τομέας, μονιμότητα, ιδιωτικοποίηση, ανταγωνιστικότητα – πόση ακαμψία δεν βλέπει κανείς στις αντιδράσεις; Στην Ελλάδα, «όλα είναι πολιτική». Διόλου περίεργο, λοιπόν, που και η γήρανση του πληθυσμού πολιτικά πρώτα μάς εκδικείται, απωθώντας ή κάνοντας καρικατούρα ό,τι το νέο. ■

Οι επτά πληγές

1. Η αδήλωτη εργασία
2. Το πελατειακό-κομματικό σύστημα
3. Πολυνομία - κακονομία - ανομία
4. Φοροδιαφυγή
5. Γήρανση του πληθυσμού
6. **Γραφειοκρατία**
7. Η ανεργία των νέων

Η παγίδα της γραφειοκρατίας

Ειλικρίνεια και σοβαρότητα των προθέσεων: αναγκαίες για κάθε βελτίωση

Κατέληξε να είναι η γραφειοκρατία – στην Ελλάδα του τέλους του 2013, στην Ελλάδα του «ώριμου» πλέον Μνημονίου– η συνισταμένη των περισσότερων, αν όχι όλων, των πληγών που τραυματίζουν την ελληνική πραγματικότητα. Θυμηθείτε: Η πολυνομία-κακονομία-ανομία δεν οδηγεί σε άνηση της γραφειοκρατίας; Η φοροδιαφυγή δεν γιγαντώνεται χάρη στη γραφειοκρατική δομή του φορολογικού (μη) συστήματος; Το πελατειακό σύστημα δεν είναι που οικοδόμησε τη στρεβλή γραφειοκρατία;

Κατέληξε με άλλα λόγια η ελληνική «μας» εκδοχή της γραφειοκρατίας να αποτελεί εκτροπή και των επτά χαρακτηριστικών της βεμπεριανής προσέγγισης του γραφειοκρατικού φαινομένου.

Τι εννοούμε; Δείτε:

- Η γραφειοκρατία λειτουργεί με βάση μια τυπική, στέρεη ιεραρχία.

Αυτό στρεβλώνεται με δύο τρόπους στην ελληνική εμπειρία: αφενός, η ιεραρχική δομή «παγώνει» τη δράση (στο «το κρίνει ο προϊστάμενος», αφετέρου οι παρακάμψεις της ιεραρχίας ευτελίζουν την όποια λειτουργία («αυτό είπε ο σύμβουλος του υπουργού» ή «έπεσε τηλεφώνημα»)

- Η διαχείριση των υποθέσεων γίνεται βάσει κανόνων.

Ωραίο, αλλά τους κανόνες τούς θέτω εγώ, ο γραφειοκράτης! Ακριβέστερα, τους ερμηνεύω εγώ. Τα κατώτερα κλιμάκια δε χαιρόνται να κρύβονται πίσω από τους κανόνες προκειμένου να αποσοβήσουν την ευ-

θύνη, τα ανώτερα να τραβάνε τους κανόνες από δω κι από κει...

- Η οργάνωση γίνεται με βάση τη λειτουργική εξειδίκευση.

Όμως, η ίδια αυτή εξειδίκευση αξιοποιείται για να διώχνει την αρμοδιότητα: «Δεν είναι δικός μου ο φάκελος». Όταν δε φθάσουμε στις συναρμοδιότητες, λιποθυμιά!

- Ο χαρακτήρας των γραφειοκρατικών δομών είναι συνειδητά απρόσωπος.

Όταν «πρέπει» να καταπιεσθεί ο πολίτης, το απρόσωπο λειτουργεί υπέροχα: ψυχρότητα, αναληγσία, διάχυτη κυριαρχία. Όταν «πρέπει» να προχωρήσουμε με λογική ημετέρων, τότε το απρόσωπο εξαφανίζεται ταχύτατα.

- Η απασχόληση βασίζεται στα προσόντα. «Αξιολόγησι»; Θα αστειεύεστε! Αλλά και οχύρωση του γραφειοκράτη πίσω από τα τυπικά του προσόντα, ώστε να φθάνει στην ακινησία. Α, ναι, και... ιερή μονιμότητα άπαξ και μήκαμε στο μαντρί.

- Τάση προς ιεραρχικότητα στην προαγωγή. Η ιεραρχική πυραμίδα πνίγει κάθε κίνητρο απόδοσης. Όταν δε κανείς φθάνει στο επίπεδο ανικανότητάς του, τότε –και μόνον τότε!– σταματά η αναρρίχηση του.

- Στόχος, το συμφέρον της υπηρεσίας.

Δηλαδή, στην πράξη, η κλειστότητα του συστήματος. Το να μην κλονισθεί η ίδια η γραφειοκρατική δομή.

Απόπειρες μέτρησης...

Τίποτε το άγνωστο ή/και πρωτότυπο σε όλα αυτά. Όμως, η συνειδητοποίηση της ακραί-

ας αναποτελεσματικότητας της ελληνικής δημόσιας διοίκησης μέσα στην τωρινή μεγάλη κρίση (με αφορμή την κρίση, αλλά και στο πλαίσιο των προτάσεων/υποδείξεων/απαιτήσεων της Τρόικα για διαρθρωτικές αλλαγές με στόχο το ξεπέρασμα της κρίσης...) έθεσε το θέμα της ελληνικής γραφειοκρατίας σε ευρύτερο στόχαστρο. Έτσι, «μάθαμε» από έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι η Ελλάδα, μαζί με την Ουγγαρία και τις Βαλτικές χώρες, έχει το δυσάρεστο προνόμιο να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της γραφειοκρατικής δυσλειτουργίας των «27». Ή, πάλι, η διαβόητη Task Force συνειδητά επεδίωξε να μας δώσει κατευθύνσεις και οδηγίες προκειμένου να καταπολεμηθεί –ακριβώς– η γραφειοκρατία. Μάλιστα, δίπλα στην Task Force επιδιώχθηκε να κινητοποιηθεί τότε και ο ΟΟΣΑ για «χαρτογράφηση» και εκθέσεις αξιολόγησης της σημασίας των γραφειοκρατικών εμποδίων σε σειρά τομέων της ελληνικής οικονομίας. (Ακόμη, τότε, είχαν δοθεί και ποσοτικές εκτιμήσεις: ότι μια κατά 25% μείωση των διοικητικών βαρών θα μπορούσε να αποδώσει 4% αύξηση του ΑΕΠ σε ορίζοντα 10ετίας). Διόλου τυχαίο, μάλιστα, που το ίδιο το υπουργείο που επιφορτίστηκε με το έργο του εξορθολογισμού στη διοίκηση και την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας έχει επιλέξει την ονομασία «Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης», ενώ οι διαδοχικές προσπάθειες αντιμετώπισης των δυσλειτουργιών του δημοσίου τομέα (εφεδρεία, κινητικότητα, διαθεσιμότητα) δίνουν ακρι-

βώς έμφαση στην εικόνα κίνησης που επιδιώκει. Επί υπουργίας του Αντώνη Μανιτάκη, υπήρξε και ποσοτικοποίηση του κόστους της γραφειοκρατίας (είχε τότε αναφερθεί το ύψος των 14 δισ. ευρώ, ίσο προς 6,8% του ελληνικού ΑΕΠ, έναντι του 3,5% μέσου όρου στην Ε.Ε.)

Πιο πρόσφατη απόπειρα ποσοτικοποίησης του οφέλους από την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας –από τον νέο επικεφαλής του κλιμακίου Αθηνών της Task Force Μαργαρίτη Σχοινιά– προσδιόρισε σε 1,7% τη δυνητική αύξηση του ΑΕΠ από μια επιτυχή δραστηριοποίηση (με προσδοκία μάλιστα δημιουργίας 80.000 νέων θέσεων εργασίας).

...και βήματα αντιμετώπισης

Δεν είναι όμως μόνον από τη διεθνή μέριμνα για την πάλη κατά της γραφειοκρατίας που προκύπτουν προτάσεις. Για παράδειγμα, ο Συνήγορος του Πολίτη (που μαζί με τον Γενικό Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης αποτελεί σταθερά επανερχόμενο πόλο συζήτησης των προβλημάτων της γραφειοκρατίας) είχε προτείνει:

- Επέκταση του πεδίου εφαρμογής του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας σε φορείς του ευρύτερου δημοσίου τομέα
- Επιτάχυνση και ολοκλήρωση της διαλειτουργικότητας των πληροφοριακών συστημάτων των υπηρεσιών και φορέων του Δημοσίου (ΚΕΠ-TAXIS-Δημοτολογία-Ασφαλιστικά Ταμεία)
- Άνοιγμα της διαδικτυακής πρόσβασης του πολίτη
- Επανασχεδιασμό των διοικητικών ελέγχων με μετάβαση σε δειγματοληπτικούς ελέγχους, αλλά με ταυτόχρονη αυστηροποίηση (και αληθινή επιβολή) των κυρώσεων.

Είναι ενδιαφέρον –και χαρακτηριστικό...– να σημειώσει κανείς ότι η διαλειτουργικότητα και διασύνδεση των πληροφοριακών συστημάτων (να μην λέγεται άλλωστε τζάμπα το σχετικό υπουργείο «και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης») ξεκίνησε να ουσιαστικοποιείται όταν οι πιέσεις της Τρόικα (και η τραγική εξέλιξη στους φορείς κοινωνικής ασφάλισης ή πάλι στο μέτωπο της φοροδιαφυγής) έφεραν την κυβέρνηση το 2012-13 κυριολεκτικά στο χέιλος του γκρεμού. Πρόσφατα –μα εντελώς πρόσφατα!– ο υπουργός ΔΜΗΔ (αυτός είναι ο Κυρ. Μητσοτάκης) ανήγγειλε Προεδρικό Διάταγμα για κατάργηση συναρμοδιοτήτων (σε 27 περιπτώσεις διοικητικών πράξεων), με συνολική μείωση των αναγκαίων υπογραφών σε περίπου 150 περιπτώσεις.

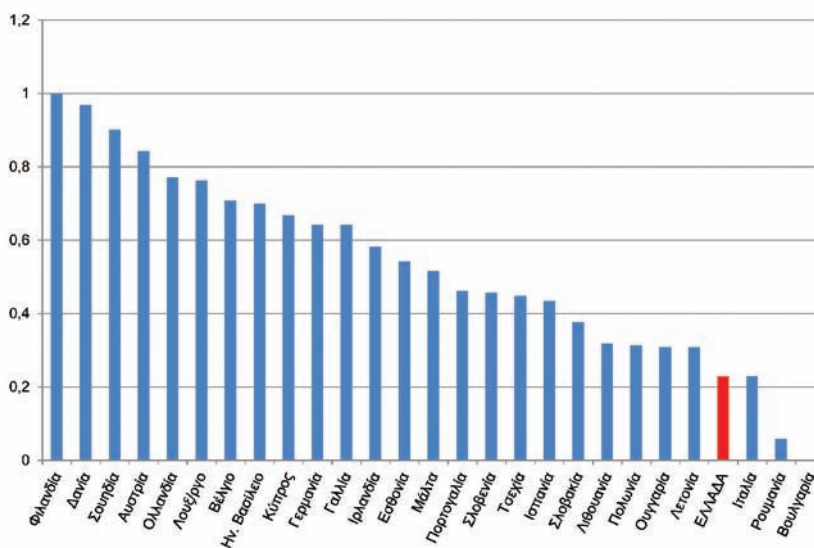
Παραδείγματα, όλως ενδεικτικά:

Καθυστέρηση: Μόνιμη πληγή στη Δημόσια Διοίκηση

Τα προβλήματα που συνδέονται με την αναποτελεσματικότητα της κρατικής γραφειοκρατίας αποτέλεσαν βασικό αντικείμενο συζητήσεων στα χρόνια της Μεταπολίτευσης. Παρά την πρόοδο που έγινε, η χώρα μας υστερεί σοβαρά σε σύγκριση με την Ε.Ε. – και η υστέρηση αυτή επηρεάζει σημαντικά και τη γενικότερη ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές. Σημαντικό ρόλο παίζουν: η πολυνομία και η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, η συχνή αλλαγή της νομοθεσίας, ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός των κρατικών ρυθμίσεων και διοικητικών αποφάσεων, η μεγάλη καθυστέρηση στην εισαγωγή σύγχρονων μεθόδων εξυπηρέτησης των πολιτών και αξιοποίησης των υπηρεσιών του διαδικτύου.

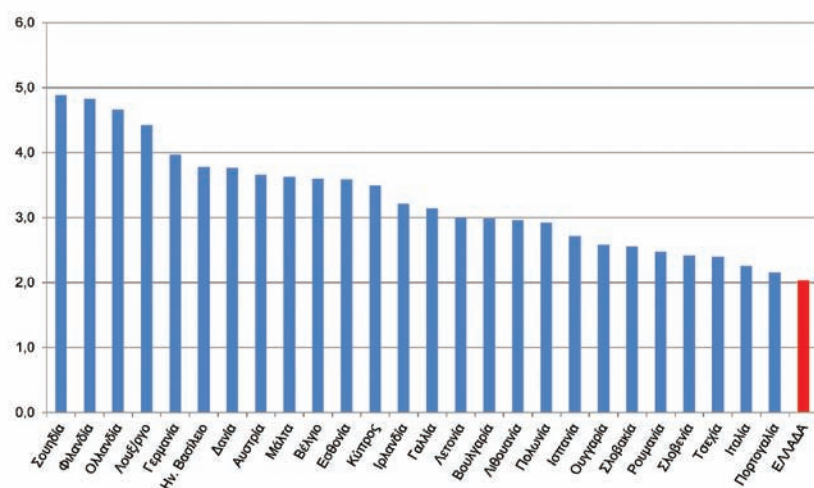
Από την εισήγηση Βασίλη Ράπανου, σε εκδήλωση της Κίνησης Πολιτών (5 Μαρτίου 2013). Η συνολική εισήγηση βρίσκεται στο www.kinisipoliton.gr

Αποτελεσματικότητα διακυβέρνησης

Πηγή: Εισήγηση Βασ. Ράπανου, Κίνηση Πολιτών, 5 Μαρτίου 2013

Σπατάλη στις κρατικές δαπάνες (1-7 άριστα)

Πηγή: Εισήγηση Βασ. Ράπανου, Κίνηση Πολιτών, 5 Μαρτίου 2013

Επτά πληγές

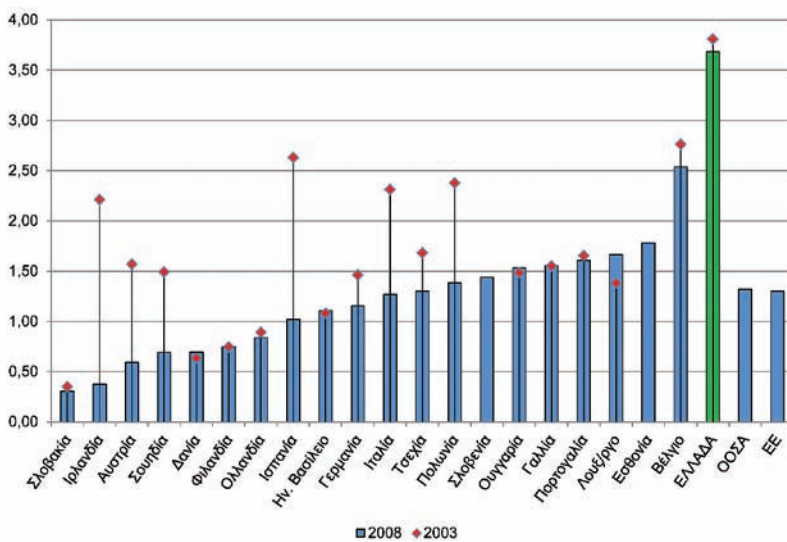
Μέρος έκτο

Πώς δυσλειτουργεί η γραφειοκρατία

- Δημιουργεί δυσκολίες στους πολίτες κατά τις συναλλαγές τους με τις υπηρεσίες του κράτους
- Προσαρξάνει το χρόνο και τις δαπάνες που απαιτούνται για την εξυπηρέτηση των πολιτών
- Καθιερώνει πρακτικές που είναι αντίθετες με τη σύγχρονη απαίτηση για διαφάνεια, λογοδοσία (accountability) και ανοικτή διοίκηση
- Ευνοεί την κακοδιοίκηση, οδηγώντας στη διαφθορά και τη διάδοσή της
- Οδηγεί σε σπατάλη των διαθέσιμων πόρων και ανεξέλεγκτη αύξηση του κόστους λειτουργίας των κρατικών υπηρεσιών
- Δημιουργεί ανασφάλεια και ανικίνητρα στους επενδυτές

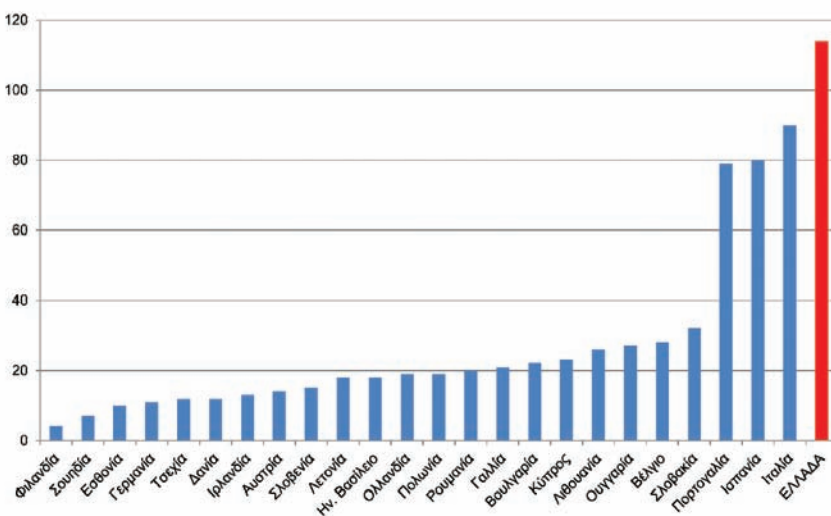
Πηγή: Γενικός Επιθεωρητής Δημόσιας Διοίκησης, Ετήσια Έκθεση 2007 και 2011

Εμπλοκή του κράτους στη λειτουργία των επιχειρήσεων

Πηγή: Εισήγηση Βασ. Ράπανου, Κίνηση Πολιτών, 5 Μαρτίου 2013

Μέση καθυστέρηση στις πληρωμές από το Δημόσιο (ημέρες)

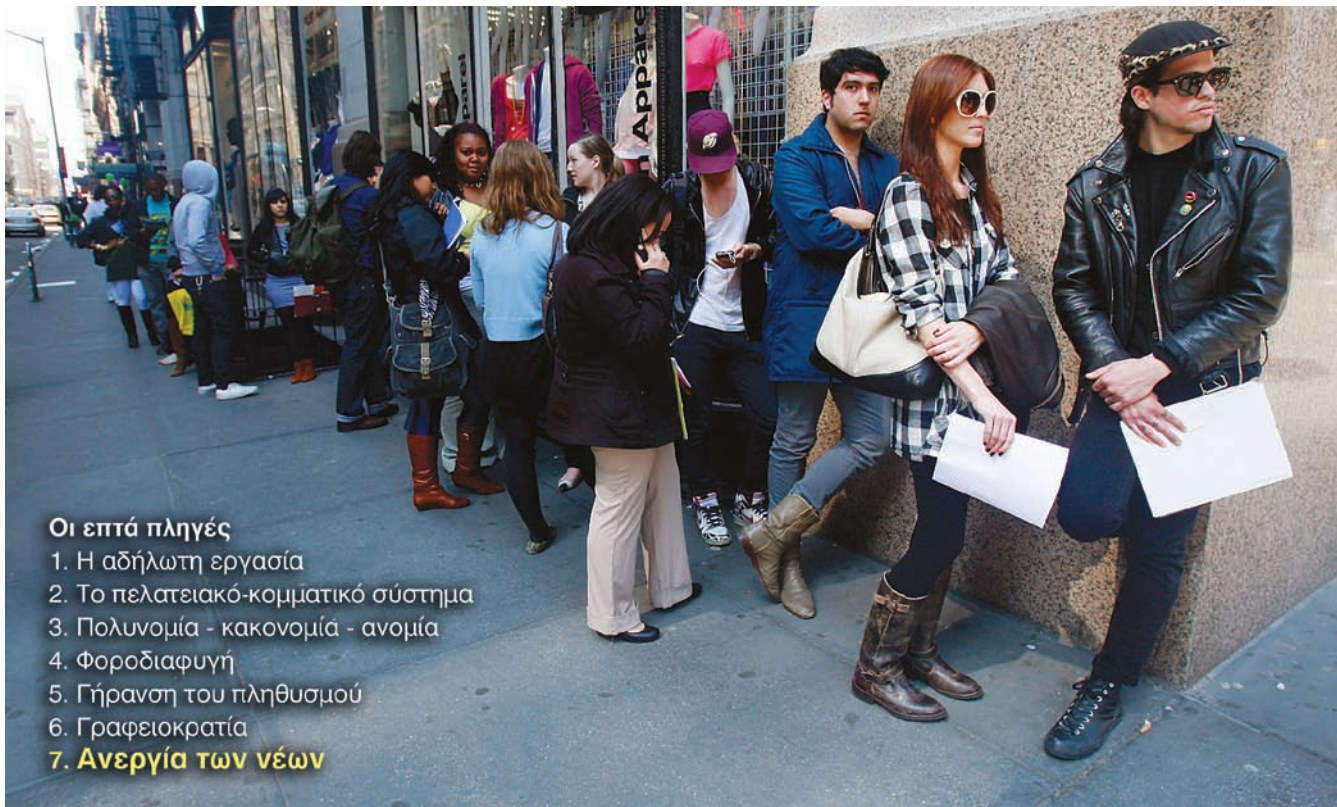
Πηγή: Εισήγηση Βασ. Ράπανου, Κίνηση Πολιτών, 5 Μαρτίου 2013

- Δεν θα χρειάζεται υπογραφή του ΥΔΜΗΔ για τις αποφάσεις εγγειοβελτιωτικών έργων υπουργείου Γεωργίας και ΟΤΑ.
- Δεν θα χρειάζεται πλέον συνυπογραφή κοινής υπουργικής απόφασης για τον κατάλογο συνταγογραφούμενων φαρμάκων από το υπουργείο ΕΚΑΠ (αυτό είναι το Εργασίας κ.λπ., δηλαδή Βρούτσης).
- Δεν θα χρειάζεται πλέον συνυπογραφή του ΥΠΕΚΑ–Περιβάλλοντος, Μανιάτης– στις αποφάσεις του εμπορίου για ανώτατες τιμές πετρελαιοειδών.
- Δεν θα χρειάζεται πλέον συνυπογραφή ΥΠΕΞ–Βαγγέλης Βενιζέλος– στην ανάδειξη Επιτροπής για τη γνωμοδότηση αν ένας μετανάστης είναι ομογενής/πρώην ΕΣΣΔ ή πάλι όχι.

Μπορεί αυτά να ακούγονται λεπτομέρειες. Αφορούν όμως –και είναι σημαντική αυτή η διάσταση– το χρόνο και την αμεσότητα διεκπεραίωσης πλήθους λειτουργιών που θα μπορούσαν εξαρχής να έχουν διευκολυνθεί.

Όλες αυτές οι πρωτοβουλίες, που μετά από κάθε έκθεση ή συνέδριο ή συδήριτο σχετικό προβάλλεται μιντιακά με μεγάλη φιλοτιμία, είναι άραγε δείγμα ότι προχωρεί η συνειδητοποίηση του μεγέθους (και της καταστροφικής επίπτωσης) του προβλήματος της γραφειοκρατίας; Αντίστοιχα, η έμφαση που δίνουν οι Κοινωνικοί/οι Τρόικανοί στο μέτωπο της γραφειοκρατίας είναι ένα πρόσθετο εφόδιο στην υπόθεση της εγχώριας καταπολέμησής της;

Και στα δύο επίπεδα, θα καταθέσουμε τη δυσπιστία μας! Αρχίζοντας από το δεύτερο, ο τρόπος με τον οποίο και η ίδια η Task Force υπήρξε απολύτως αναποτελεσματική (ευγενική η διατύπωση) στις προσπάθειες να οπισθοχωρήσει το φαινόμενο της «διπλής γραφειοκρατίας» (=οι απίθανοι εθνικοί μας κανόνες συνδυάζονται, επικυρώνονται, συμπλέκονται με την αγέρωχη γραφειοκρατία Βρυξελλών). Οι δε επιμέρους Γενικές Διευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με προεξάρχουσα την DGCom, βουλιάζουν χαρωπά κάθε προσπάθεια λύσεως γόρδιων δεσμών, από ιδιωτικοποιήσεις μέχρι ανακεφαλαιοποίηση τραπεζών. Όσο για το «δικό μας» επίπεδο, το ΕλληνοΕλληνικό, το γεγονός ότι η αντι-γραφειοκρατική στράτευση επανέρχεται σταθερά για να ξαναχθεί ευθύς αμέσως και να επανέλθει μόλις ανέβει πάλι η ανάγκη για... πρωτοσέλιδα, τηλεπαράθυρα ή παραπολιτικά, το γεγονός αυτό οδηγεί σε μάλλον μελαγχολικές σκέψεις. Αν είναι να ξεκινήσει κάτι σοβαρό στη γραφειοκρατία/στη στράτευση κατά της γραφειοκρατίας, θα χρειαστεί πολλή ειλικρίνεια και λίγα λόγια.

Οι επτά πληγές

1. Η αδήλωτη εργασία
2. Το πελατειακό-κομματικό σύστημα
3. Πολυνομία - κακονομία - ανομία
4. Φοροδιαφυγή
5. Γήρανση του πληθυσμού
6. Γραφειοκρατία
7. **Ανεργία των νέων**

Ανεργία των νέων: η πιο επικίνδυνη πληγή

Τα στοιχεία είναι ακραία, οι εκφράσεις που μεταφράζουν τα στοιχεία σε πολιτική εκτίμηση ακόμη πιο ακραίες: αυτό ίσως να αποδειχθεί το πιο επικίνδυνο με το μέτωπο της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα!

Τι εννοούμε; Ότι η καταγραφή της ανεργίας των νέων στη χώρα μας –Ιούλιο του 2013, δηλαδή μέσα στην ευνοϊκή για την απασχόληση θερινή περίοδο, που μάλιστα φέτος θεωρήθηκε τουριστικά από τις πιο θετικές... – στο 57,3% για τους κάτω των 25 ετών κατά Eurostat, με την Ισπανία να ακολουθεί στο 56,5%, την Ιταλία μian ανάσα πάνω από το 40% (και την Κύπρο στο 43,9%, ήδη), με τη Γερμανία π.χ. στο 7,7% ή την Αυστρία στο 8,7% και τη Γαλλία στο 26,1%, με τα δε φθινοπωρινά στοιχεία να έχουν επιτρέψει να «σπάσει» το φράγμα του 60%, κυριολεκτικά παγώνει. Αν, δηλαδή, οι έννοιες και τα νούμερα μεταφράζονται σε κάτι στο νου...

Και στη συνολική ανεργία, βέβαια, η Ελλάδα βρίσκεται πλέον πρώτη με 27,6%, μπροστά από την Ισπανία με 26,6%. Όμως, στην ανεργία των νέων το «κόκκινο» έχει πραγματικά ξεπεραστεί.

Ενώ και οι κατά καιρούς πολιτικές αποφάνσεις –ας αφήσουμε μάλιστα τους δικούς μας ούτως ή άλλως πληθωρικούς στην έκφραση πολιτικούς κι ας θυμηθούμε τι έλεγαν οι Άνγκελα Μέρκελ, Βόλφγκανγκ Σόμπλε ή και Γιόργκ Άσομουσεν! – για «μια χαμένη γενιά» ή και (ειδικά ο τελευταίος, ο πλέον ιεράς των ιεράκων) για «ακραία ανησυχητικό φαινόμενο» – καταλήγουν να μην έχουν όσο αντίκρισμα στην πραγματικότητα θα χρειαζόταν.

Όταν αμφισβητείται το μέλλον

Διότι, άμα αληθινά συνειδητοποιήσει κανείς το βάθος της αποδιάρθρωσης που φέρνει μια ανεργία τέτοιας έκτασης ακριβώς στη νέα γενιά, αρχίζει να διερωτάται πώς –με ποι-

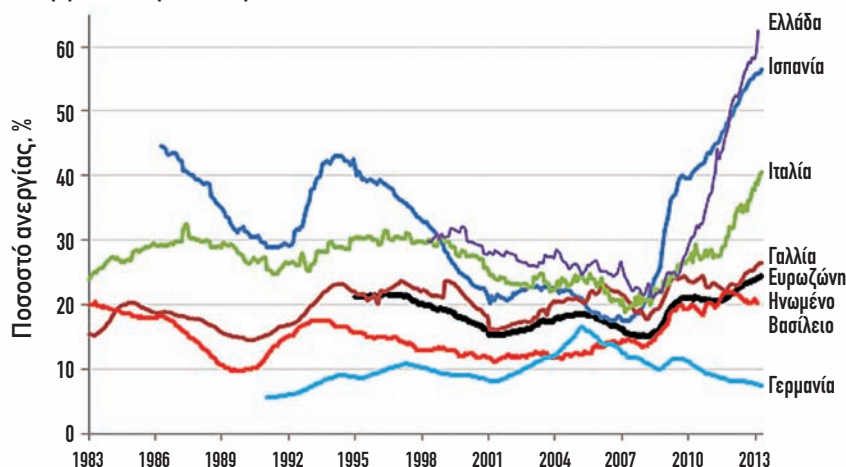
ες δυνάμεις, με τι είδους κινητοποίηση, με ποιας προέλευσης αίσθηση προοπτικής– μπορεί να μιλήσει κανείς για «μέλλον» σε μια οικονομία σαν την ελληνική στο κλείσιμο του 2013. Ακόμη περισσότερο δε, σε μια κοινωνία σαν εκείνη που –ακριβώς– καλείται να τραβήξει την προσπάθεια της οικονομίας προς τα μπρος, ανεξάρτητα από τις κατά καιρούς αναφορές σε “success story” ή τις αντίστοιχες (κατανοητές, αλλά...) προσπάθειες αναζήτησης αισιόδοξων σημάδιών στα νούμερα της οικονομίας. Μαντεύουμε την άμεση απορία του αναγνώστη: «Αλλά, αν η κατάσταση στο χώρο της νεολαίας ήταν τόσο τραγική, πώς και δεν έχουμε μετάφρασή της σε κοινωνική εκρηκτικότητα πολύ μεγαλύτερη; Πώς δεν οδηγούμαστε σε καταστάσεις σταθερά χειρότερες από εκείνες που ζήσαμε πριν από δύο ή τρία χρόνια;» Ισχύει αυτό συνολικά για το μέτωπο της ανεργίας, ισχύει όμως ακόμη περισσότερο για εκείνο της ανεργίας

των νέων. Μια πρώτη απάντηση ανάγεται στο ιδιαίτερα ανεπτυγμένο ακόμη στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες χώρες του Νότου, «δίκτυ ασφαλείας» που αποτελεί η οικογένεια, η διευρυμένη αλλά και η στενότερη οικογένεια. (Ακόμη και η παρέα, που μπορεί να μην λειτουργεί άμεσα οικονομικά ως στήριξη, όμως είναι πολύτιμη σε επίπεδο αίσθησης ένταξης, κοινωνικοποίησης, ψυχολογικής ενσωμάτωσης. Αυτή όμως είναι μια άλλη ιστορία.) Δίνει η οικογένεια στήριξη σε όλα τα επίπεδα, δίνει βάθος χρόνου στους νέους ανθρώπους ώστε να αναλάβουν τη ζωή τους και –στο επίπεδο της ανεργίας– να συνεχίσουν να λειτουργούν ενσωματωμένοι μέχρι ενός σημείου. Βέβαια, όσο κι αν αυτό ενδέχεται να ακουστεί σκληρό, αυτό το οικογενειακό δίκτυο ασφαλείας υπό συνθήκες εργασιακής ερήμου (διότι αυτό σημαίνει μια ανεργία των 2 νέων στους 3), και μάλιστα με προοπτική ελάχιστα αισιόδοξη σε βάθος ζετίας/5ετίας τουλάχιστον, κινδυνεύει να λειτουργήσει «αποστρατευτικά», με τρόπο δηλαδή αντίστοιχο με τη μακροχρόνια ανεργία στις μεγαλύτερες ηλικίες. Να θέσει γενεές ολόκληρες «εκτός».

Εδώ, άλλωστε, παρατηρείται και η άλλη δυσλειτουργία της δεύτερης ιδιαιτερότητας της ελληνικής περίπτωσης στον τομέα της ανεργίας: αναφερόμαστε στην τάση να επεκτείνονται οι σπουδές –όσων βέβαια συνεχίζουν να έχουν πρόσβαση σε εκείνο που παραδοσιακά στην ελληνική οικογένεια λειτουργούσε ευρύτερα ως «σωστή εξέλιξη» και που τώρα κινδυνεύει να εκτροχιασθεί από την οικονομική στενότητα– μέχρι ηλικίες που υπερβαίνουν εύκολα τα 25. (Από δίπλα, για τους άνδρες, και η στράτευση, όσο κι αν έχει περιοριστεί η διάρκειά της.) Οι ανώτερες και ανώτατες σπουδές, και μάλιστα με την εύκολη κοινωνική/οικογενειακή ανοχή της επέκτασής τους πέρα από την (4ετή ή όση) κανονική διάρκειά τους, ουσιαστικά αφαιρούν από το εργατικό δυναμικό ολόκληρες κοόρτες ηλικιών νέων. Όσο οι νέοι συνεχίζουν τις σπουδές τους, αυτοτοποθετούνται παραδοσιακά εκτός αγοράς εργασίας: ακόμα κι αν κάπου απασχολούνται, συνήθως το κάνουν στην «γκρίζα» οικονομία. Το ίδιο ισχύει –ή ίσχυε μέχρι τώρα τουλάχιστον– και για τις σπουδές στο εξωτερικό, πρωτοβάθμιες ή και μεταπτυχιακές: μπορεί σταδιακά η διάσταση του κόστους να κλείνει αυτό το «παράθυρο ευκαιρίας», όμως συνέχισε να λειτουργεί και μέσα στην κρίση. Το πρόβλημα εδώ είναι άλλο: ενώ παλιότερα οι σπουδές «σχυρώναν» κατά της ανεργίας, τώρα το πτυχίο (ή και το μεταπτυχιακό) φθάνει να

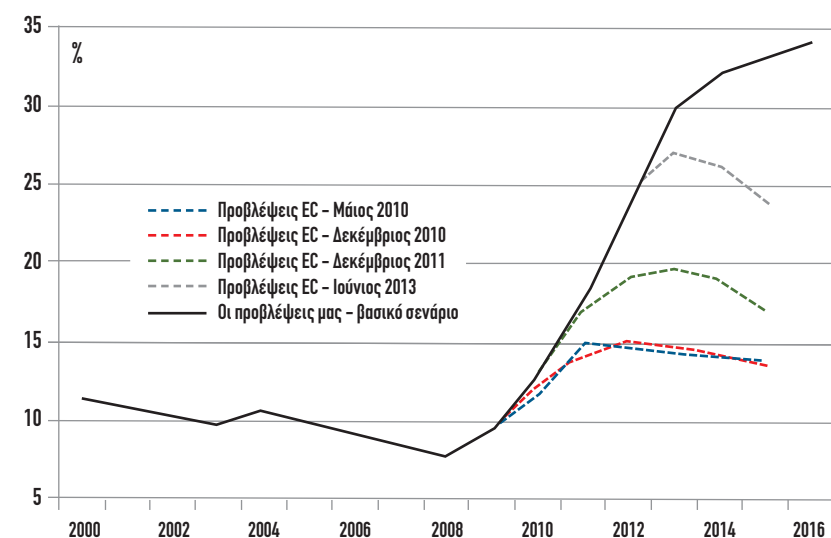
Ανεργία των νέων στην Ευρώπη

Ανεργία %, σε μηνιαία βάση, κάτω των 25 ετών, 1983-2013

Πηγή: The Atlantic, 2013

Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα - τρέχων και προβλεπόμενο

Πηγή: multiplier-effect.org

αποτελεί ακόμη μεγαλύτερο στοιχείο έκθεσης σε ανεργία.

Η «λύση» της μετανάστευσης

Κι έτσι φθάνουμε στην τρίτη, θα 'λεγε κανείς, σανίδα σωτηρίας, που είναι η εντεινόμενη τάση προς αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό – η μετανάστευση. Βέβαια, το φαινόμενο αυτό που, δύσκολα μετρούμενο με κάποια ακρίβεια, προσέθεσε σύμφωνα με διάφορους υπολογισμούς 120.000-180.000 «εξόδους» από την εγχώρια απασχόληση, πέρα και πάνω από το 1.350.000 ανέργων (πάντως των κάπου 900.000 πρόσθετων ανέργων) της τελευταίας ζετίας

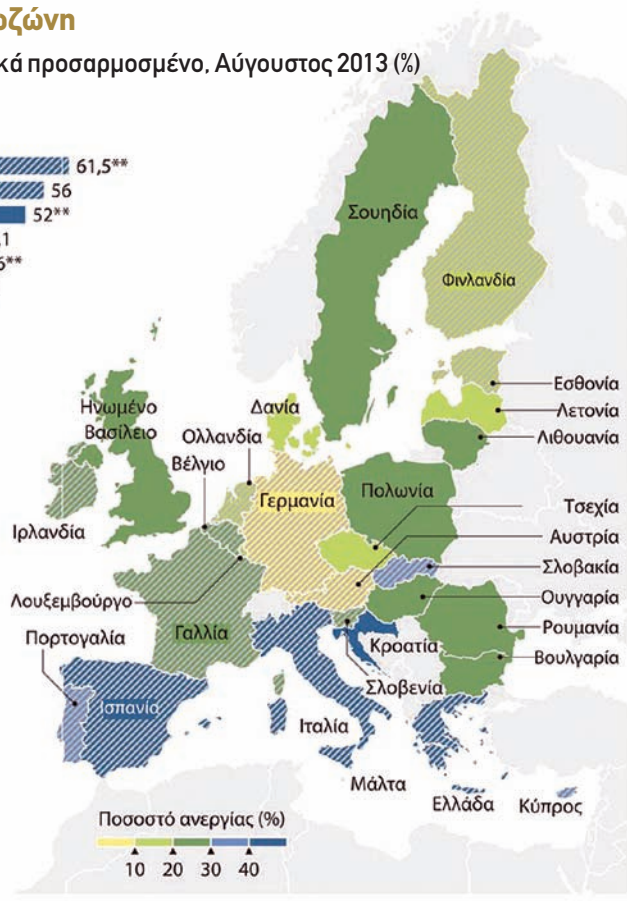
της κρίσης, αφορά περισσότερο μεγαλύτερες ηλικίες. Όμως και πάλι, η τάση όσων βρέθηκαν ή βρίσκονται με δυνατότητες σπουδών στο εξωτερικό να αναζητήσουν με πολύ μεγαλύτερη ένταση δουλειά «εκεί που στέκονται» είναι όλο και μεγαλύτερη. Αντισταθμίζεται, βέβαια, με την όλο και εντεινόμενη δυσκολία ανεύρεσης εργασίας σε παραδοσιακούς προορισμούς/ευκαιρίες όπως η Μεγάλη Βρετανία ή και οι ΗΠΑ, όπου ο ορίζοντας στενεύει ακόμη και για σημαντικές έως χθες εξειδικεύσεις. Όπως κι αν προσεγγίσει κανείς το ακραίο φαινόμενο της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα του 2013, ακόμη και με μια διά-

Επτά πληγές

Μέρος έβδομο

Ανεργία νέων στην Ευρωζώνη

ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ - Εποχικά προσαρμοσμένο, Αύγουστος 2013 (%)

* Ιούλιος ** Ιούνιος
Πηγή: Eurostat

θεση «διάσωσης της αισιοδοξίας», η βαρύτερη πραγματικότητα παραμένει: σειρές ολόκληρες ηλικιακών ομάδων στερούνται όχι απλώς την ευκαιρία εργασίας, αλλά και την εισαγωγή στις δεξιότητες του πραγματικού κόσμου (με δεδομένη δε τη ρηχότητα του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα, αυτό είναι ακόμη πιο σοβαρό...), ενώ ταυτόχρονα οι όποιες δεξιότητες έχουν αποκτηθεί στο πλαίσιο των σπουδών τείνουν να απαξιώνονται καθώς λείπει η επανεκπαίδευση και η συνεχής κατάρτιση στο χώρο εργασίας (που παραδοσιακά αντικαθιστά στην Ελλάδα πιο προχωρημένες μορφές κρατικής συμπάρτασης).

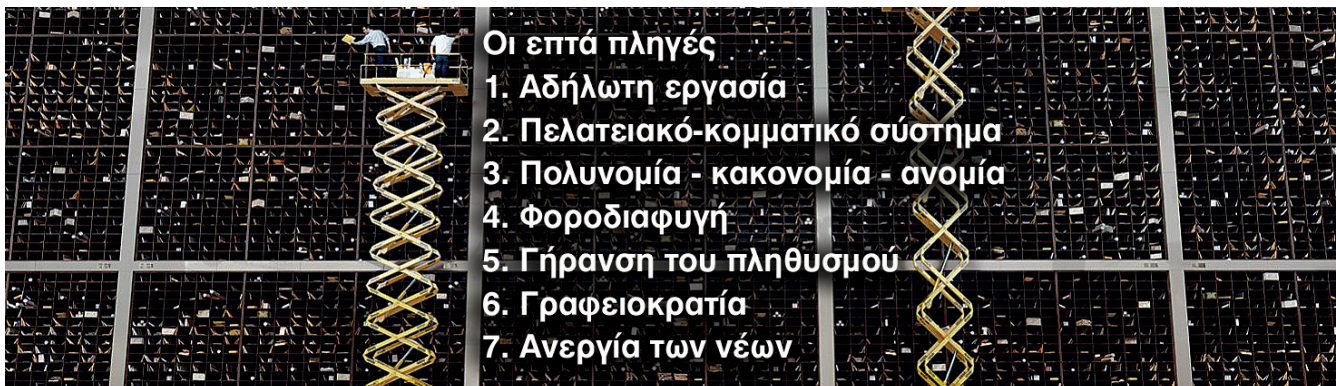
Η απουσία από τον χώρο εργασίας δεν κάνει απλώς τον νέο να «σκουριάζει», τον αντικαθιστά ευκολότερα με νεότερους πιο σύγχρονα εκπαιδευμένους.

Χλωμές πρωτοβουλίες – και πολλή ρητορική

Δεν είναι τυχαίο που από τη γερμανική πλευρά για παράδειγμα, που τόσο έχει επιμείνει – άγαρμπα, αλλά και με τευτονική στοχοπροσήλωση – στην ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας από την Ελλάδα, δόθηκε πολλές φορές έμφαση (από την αποστολή Φούχτελ μέχρι τις «παιραινέσεις» Ρέσλερ ή και Σόιμπλε, αλλά και στο πλαίσιο της Task Force της Ε.Ε./Ράιχενμπαχ) στο να μεταφτυευθεί στην ελληνική περίπτωση «κάτι» από τη γερμανική πρακτική της μαθητείας. Και, σε πλαίσιο προθέσεων και σχεδιασμών, είναι αλήθεια πως από επίπεδο κορυφής μέχρι και σ' εκείνο του υπουργείου Παιδείας γίνονται αναφορές, προωθούνται (χλωμές) πρωτοβουλίες. Ακόμη και βαθύτατα αντιδημοτικά μέτρα (όπως η με χαμηλότερες κατώτατες αμοιβές/με περιορισμένη ασφαλιστική κάλυψη απασχόληση των νέων) πήγαν να προωθηθούν.

Όμως, όλα αυτά γίνονταν με μεγάλη καθυστέρηση. Και, το κυριότερο, χωρίς κάποιος από τους εμπλεκόμενους φορείς πολιτικής να τα πιστεύει αληθινά. Οπότε... πώς να τα υποστηρίξει και δημόσια; Η τραγωδία της ανεργίας των νέων, σε όρους τέλους του 2013, παραμένει για την Ελλάδα και τους «εταίρους» της υπόθεση κυρίως πολιτικής ρητορικής. Επικίνδυνο. ■

Οι επτά πληγές

1. Αδήλωτη εργασία
2. Πελατειακό-κομματικό σύστημα
3. Πολυνομία - κακονομία - ανομία
4. Φοροδιαφυγή
5. Γήρανση του πληθυσμού
6. Γραφειοκρατία
7. Ανεργία των νέων

Πώς θα φύγουμε προς το μέλλον

Οι «επτά πληγές» της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας χρειάζεται να ξεπεραστούν. Το ζήτημα είναι: πώς:

Προσερχόμενη στα 80χρονά της, η *Οικονομική Επιθεώρηση* αφιέρωσε το 2013 επτά διαδοχικά τεύχη της στις παγίως συζητούμενες, σταθερά εγκατεστημένες «Επτά πληγές» της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας:

Μετά την ολοκλήρωση του κύκλου αυτού παρουσιάσεων, οργάνωσε –στην ECOZONE, στο πλαίσιο των «σεμιναρίων της οδού Αθηνάς» στο δοκιμαζόμενο κέντρο της Αθήνας– μια συζήτηση με πέντε ανθρώπους οι οποίοι, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, είχαν την ευκαιρία, ή την ατυχία, να γνωρίσουν από κοντά τις πληγές αυτές.

Πρόκειται για:

- τον δήμαρχο Αθηναίων, αλλά και με την εμπειρία του Συνηγόρου του Πολίτη, **Γιώργο Καμίνη**,
- τον **Παναγή Βουρλούμη**, με εμπειρία από τη διοίκηση μεγάλων οργανισμών (Εμπορική Τράπεζα, ΟΤΕ), αλλά και με βαθύτερη γνώση της αγοράς,
- τον **Τάσο Γιαννίτση**, με καίριες υπουργικές θητείες στο υπουργείο Εργασίας (στην καίρια φάση του Ασφαλιστικού), στο Εξωτερικών (στα θέματα Ευρώπης) και στο Εσωτερικών (στην κρίσιμη κυβέρνηση Παπαδήμου),

- τον **Ανδρέα Δρυμιώτη**, με μακρά θητεία στην αγορά (στον τομέα των συμβούλων επιχειρήσεων, αλλά και της πληροφορικής)
- και, τέλος, τον **Λέανδρο Ρακιντζή**, επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, που όλα τα τελευταία χρόνια φέρνει στη δημοσιότητα πλείστες από τις συνέπειες των «Επτά πληγών».

Επιδίωξη ήταν οι άνθρωποι αυτοί να βοηθήσουν, πέρα από την παρουσίαση ή την κριτική –εισαγωγικά, παρατηρούσε η Αλεξάνδρα Βοβολίνη ότι από την παλιά *Βιομηχανική Επιθεώρηση* έως την *Οικονομική* σήμερα «ξεφυλλίζοντας το περιοδικό από το 1934, στις σελίδες περνούν οι ίδιες ιστορίες»– να στραφεί η αναζήτησή μας προς το μέλλον. Ο αναγνώστης θα κρίνει πόσο το κατορθώσαμε.

(<http://www.youtube.com/watch?v=DMu55vi3FDM>)
(<http://www.economia.gr/el/article/entry/886>)

Στη συνέχιση της 80χρονης πορείας της, η *Οικονομική* σχεδιάζει να οργανώσει νέο κύκλο αφιερωμάτων στην πορεία της ελληνικής βιομηχανίας: από την ακμή στην καταβύθιση και, τώρα πάλι, στην απόπειρα επανεκκίνησης. Στις σελίδες που ακολουθούν, έχουν σταχυολογηθεί τα κύρια σημεία των ομιλιών.

Λύσεις που προτείνονται...

Γιώργος Καμίνης

- Αν δεν προχωρήσουμε σε αξιολόγηση, δεν θα κατορθώσουμε τίποτα.
- Το να παίρνεις τη δημοτική αστυνομία από τους δήμους (που ήταν ένα βήμα προόδου: αποκτούσε περισσότερες αρμοδιότητες η τοπική αυτοδιοίκηση) είναι τελείως παράλογο.
- Σε μια κανονική χώρα θα είχαν αξιολογηθεί οι δημόσιοι υπάλληλοι και, εφόσον θα έπρεπε να μειωθούν, θα ξέραμε σε ποιες υπηρεσίες θα πρέπει να φύγουν και από εκεί και πέρα και ποιοι πρέπει να φύγουν.
- Η Αθήνα, ή μάλλον το λεκανοπέδιο, θα έπρεπε εδώ και δεκαετίες να είναι ένας μεγάλος μητροπολιτικός δήμος.
- Να μας λύσουν τα χέρια μέσα από πάρα πολλές περιττές διαδικασίες, να βάλει πέντε κριτήρια η πολιτεία να πει ποιοι είναι οι δήμοι λόγω χάρη που εξυπηρετούν τα χρέη τους προς τις τράπεζες, τα δάνεια, τα χρέη στους προμηθευτές, που έχουν συγχωνεύσει νομικά πρόσωπα και κάνουν οικονομίες, παίρνουν ευρωπαϊκά προγράμματα.
- Να λειτουργήσει και πιλοτικά και παραδειγματικά για τους άλλους δήμους για να προχωρήσει η χώρα μπροστά.

Παναγής Βουρλούμης

- Ο ιδιωτικός τομέας επιζητεί στην Ελλάδα σήμερα ακριβώς διότι εφαρμόζει αρχές αξιοκρατίας και αυστηρότητας.

Στα αιώνια προβλήματα...

Γιώργος Καμίνης

- Ο καλοπροαίρετος και ικανός δημόσιος υπάλληλος, αφού θα έχει φάει ξέρω εγώ δύο τρεις μηνύσεις ή θα έχει φάει ο διπλάνος του και τα λοιπά, θα οχυρωθεί πεισματικά πίσω από τη νομιμότητα, θα την ερμηνεύσει μάλιστα με τον πιο στενό δυνατό τρόπο που να τον κατοχυρώνει.
- Η αντίδραση της κεντρικής εξουσίας ήταν πάντοτε να αρχίσει να καθιερώνει ελέγχους, ελέγχους, ελέγχους, ελέγχους. Υπάρχουν 11 ελεγκτικοί μηχανισμοί αυτή τη στιγμή απέναντι στη δημόσια διοίκηση.
- Όταν έχεις το ΕΣΠΑ, έτσι και έχεις να προλάβεις τις προθεσμίες κι είμαστε τώρα εμείς εδώ που δεν βρήκαμε κανένα πρόγραμμα και αρχίσαμε από το 2012 να τα βάζουμε μπροστά και βλέπω διαρκώς πως υψώνεται ένα τείχος μπροστά μου και ότι κινδυνεύω να μην απορροφήσω τους πόρους, έτσι σου έρχεται να τρελαθείς.
- Για να πάρω έναν υπάλληλο από το νομικό πρόσωπο του δήμου, τον πολιτιστικό οργανισμό, να τον φέρω στο δήμο χρειάζονται, πιστέψτε το, 100 υπογραφές, μεταξύ των οποίων τριών υπουργών, του υπουργού εσωτερικών, του υπουργού οικονομικών και του υπουργού δεν θυμάμαι.
- Όταν έπρεπε να έχει γίνει αυτό, δεν έγινε και σήμερα λοιπόν βλέπουμε ότι για να πας να το κάνεις θα πρέπει να έρθεις να συγκρουστείς με 52 δημάρχους, να τους πεις ότι από εδώ και πέρα παιδιά εσείς δεν θα είστε δήμαρχοι, θα είστε πώς να το πούμε επικεφαλής δημοτικών διαμερισμάτων.
- Εγώ αν πάω να κάνω διαγράμμιση στην οδό Αθηνάς θα με πάνε στον εισαγγελέα. Το ίδιο ισχύει για τη Σταδίου, τη Τζαβέλλα, τη Σόλωνος, τη Στουρνάρη, τη Μιχαλακοπούλου. Θα πείτε, όλα αυτά γιατί δεν έχουν γίνει τόσα χρόνια; Θα σας πω. Τι να σας πω; Είναι τόσο παράλογο που δεν έχω απάντηση.

Παναγής Βουρλούμης

- Οι πηγές που εκμεταλλεύεται το πελαταιακό κράτος είναι κυρίως οι διορισμοί και οι προαγωγές, οι θέσεις κλειδιά, είναι οι προμήθειες και είναι και τα μέσα, τα media, είναι η χρηματοδότηση των media.
- Εάν θέλεις να κάνεις τη δουλειά σου βέβαια θα υποστείς επιθέσεις, επιθέσεις πάρα πολύ σκληρές, οι οποίες χρησιμοποιούν το δικαστικό σύστημα και τον Τύπο και τα media για να σε βγάλουν από τη μέση. Και εκεί δεν βγάζουν μόνο από τη μέση εσένα, αλλά βλάπτουν και τη δουλειά την οποία κάνεις.
- Ένα πράγμα το οποίο δεν επέτυχα και εγώ εκεί πέρα ήταν η αξιολόγηση διότι ήταν τόσο πωρωμένο το σύστημα ώστε όποτε προσπαθούσαμε να βάλουμε αξιολόγηση όλοι παίρναν άριστα το οποίο ουσιαστικά μηδενίζει την αξιολόγηση. Και πίσω από αυτό υπάρχει η μονιμότητα. Όσο υπάρχει μονιμότητα στο δημόσιο και είναι η μονιμότητα απόλυτη όπως είναι τώρα και πάει στα δικαστήρια και δικαιώνεται ασχέτως του τι έχει κάνει ο άλλος, όσο υπάρχει αυτό δε θα αλλάξει τίποτα.
- Η λέξη κλειδί είναι εξαίρεση, εξαίρεση από τους γενικούς κανόνες είτε θες να χτίσεις κάτι είτε θέλεις να πάρεις μια προαγωγή είτε κάτι. Και έτσι υπονομεύεται η εμπιστοσύνη του πολίτη στους θεσμούς και είναι διαβρωτικό, γιατί κάμπει την ηθική αντίσταση και των πιο πολλών ανθρώπων γιατί είσαι υποχρεωμένος να προσαρμοστείς. Είναι συχνά θέμα επιβίωσης όσο και να το σιχαίνεσαι.

- Αξιολόγηση, υπηρεσιακή, ηλεκτρονική οργάνωση της φορολογίας ώστε να μην έρχεται σε επαφή ο κόσμος με τους εφοριακούς. Ηλεκτρονικές προμήθειες που στον ΟΤΕ τις είχαμε και δουλεύανε θαυμάσια.
- Η φροντίδα των περισσότερων είναι πώς θα σωθεί το πελατειακό κεφάλαιο που έχουν μαζέψει. Επειδή δεν υπάρχουν τώρα δανεικά για να μοιράσουν το έχουν στρίψει στην προστασία πως δεν θα θιγούν οι ομάδες της πελατείας τους, δηλαδή κυρίως μέσα στο Δημόσιο και αλλού. Αν πρέπει να θιγούν, γιατί πρέπει να γίνουν και οικονομίες, να μην πειραχθεί το υπόβαθρο, η νομοθεσία, τα κεκτημένα και τα προνόμια που συντηρούν το πελατειακό κράτος ώστε να υπάρχει η περίπτωση της επαναφοράς τους.

Ανδρέας Δρυμιώτης

- Η επιτροπή ολοκλήρωσε το έργο της πολύ γρήγορα και έκανε τις προτάσεις της το 2009 για ένα καινούργιο εκλογικό σύστημα το οποίο μερικώς καταργούσε το σταυρό. Η πρόταση αυτή δεν συζητήθηκε ποτέ σε κανένα υπουργικό συμβούλιο, αλλά έμεινε σε κάποια συρτάρια.
- Πάντως, αν και αυτό το μέτρο δεν θεσμοθετηθεί, πολύ φοβάμαι πως το πελατειακό κράτος θα συνεχίσει να υπάρχει.

Λέανδρος Ρακιντζής

- Για να γίνει λοιπόν αυτό, πρέπει να έχουμε σταθερούς νόμους, οι οποίοι πρέπει να ισχύουν καθ' όλη τη διάρκεια της επενδύσεως.
- Να λειτουργήσει συνταγματικό δικαστήριο το οποίο να κρίνει τη συνταγματικότητα των νόμων και κυρίως να μην μπορούν να γίνουν τροποποιήσεις τροπολογίας τη νύχτα με τρεις βουλευτές.

Τάσος Γιαννίτσας

- Πολλοί πολιτικοί ξέχρουν απολύτως ποιοι στην περιοχή τους κάνουν τουλάχιστον το μεγάλο λαθρεμπόριο πετρελαίου.
- Έχουμε δημοσιονομικά ελλείμματα, σημαίνει ότι έχουμε δάνεια και εξακολουθούμε να έχουμε δάνεια, σημαίνει ότι είχαμε χρέος που ξεπέρασε κάθε όριο και σημαίνει πτώχευση.
- Έχω αποτύχει στο να κάνω τον ΟΑΕΔ να δουλέψει εκεί που έχει παραρτήματα, που σημαίνει σε όλη την Ελλάδα, και να μην υπάρχουν κομματικές λειτουργίες.
- Αν φύγουν αυτά τα λεφτά και γίνουν οι τράπεζες ακόμη πιο κόκκινες και προβληματικές, η άμεση επίπτωση θα είναι κούρεμα καταθέσεων.
- Δεύτερο θέμα είναι πώς το κράτος εφαρμόζει το ίδιο το θεσμικό πλαίσιο. Μπορείς να έχεις το καλύτερο θεσμικό πλαίσιο και στην εφαρμογή του να υπάρχει μια τεράστια ανισότητα.

Ανδρέας Δρυμιώτης

- Υπάρχει κανένας σοβαρός λόγος που διατηρούμε το στρατόπεδο στην Τρίπολη; Από ποιόν εχθρό μας προστατεύει;
- Βρισκόμαστε στον 4ο χρόνο της κρίσης με ενάμισι εκατομμύριο ανέργους από τον ιδιωτικό τομέα, σέρνουμε κυριολεκτικά τα πόδια μας προκειμένου να μην μειώσουμε το δημόσιο τομέα. Ποια είναι λοιπόν η αιτία της κακοδαιμονίας;
- Η γενεσιουργός αιτία του πελατειακού κράτους είναι ο σταυρός προτίμησης.
- Αν εκτός από τις βουλευτικές εκλογές περιλάβουμε και τις εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση θα διαπιστώσουμε ότι βρισκόμαστε σχεδόν μόνιμως σε προεκλογική περίοδο. Για παράδειγμα, λίγο πριν από τις τελευταίες εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση το 2010 τα αναπηρικά επιδόματα παρουσίασαν αύξηση σχεδόν 50%.

Λέανδρος Ρακιντζής

- Το μεγαλύτερο πρόβλημα στην Ελλάδα σήμερα είναι η δικαιοσύνη.
- Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους έχουμε περίπου 20.000 νόμους, 120.000 υπουργικές αποφάσεις, που έχουν ισχύ ουσιαστικού νόμου κατ' εξουσιοδότηση. Τώρα τελευταία είναι και οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Έχουμε μέσα σε τρία χρόνια 35 πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, οι περισσότερες δεν έχουν κυρωθεί, ισχύουν όμως για το διάστημα μέχρι της κυρώσεώς τους.
- Τι σημαίνει καταχρεωμένα νοικοκυριά; Ο άλλος χρωστάει το στεγαστικό δάνειο. Το σέβομαι για την πρώτη κατοικία. Κάνει μια αίτηση, δικάζεται το... 2025. Μέχρι το 2025 παίρνει μια προσωρινή διαταγή και βάσει της προσωρινής διαταγής δεν μπορείς να του κάνεις εκτέλεση. Όχι για το συγκεκριμένο δάνειο, αλλά για κάθε απαίτηση εναντίον του.
- Προσωρινές διαταγές: Τις μοιράζουν αφειδώς οι δικαστές και είναι αίσθημα υποκρισίας να λέμε «όλα βαίνουν καλώς» και να το ξεπερνάμε.